

KAPUTT

HIMMLERS VREDESONDERHANDELINGEN

WALTER OP AVONTUUR

DRS. R. L. SCHUURSMA

Bundesarchiv, Koblenz

Op 16 februari 1945 arriveerde op het vliegveld Tempelhof bij Berlijn Folke Bernadotte, graaf van Wisborg, neef van de Zweedse koning, vice-president van het Zweedse Rode Kruis. Kort tevoren had het gezantschap in Berlijn de beschikking gekregen over een colonne van het Rode Kruis om Zweedse vrouwen terug te brengen die met Duitsers waren getrouwd en nu zonder man en huis in Duitsland verbleven. In het openbaar heette het dat Bernadotte naar Berlijn ging om deze colonne te inspecteren, in werkelijkheid was het hem te doen om Himmler ertoe te brengen Noorse en Deense gevangenen vrij te laten uit de concentratiekampen, waarna zij tot het einde van de oorlog in Zweden zouden kunnen worden geïnter-

van de Duits-Zweedse betrekkingen, die schade leden door het hardhandige optreden tegen Denen en Noren. Het was de derde man in het gesprek, *SS-Brigadeführer* Walter Schellenberg, die Kaltenbrunner er na het vertrek van Bernadotte toe bracht aan Himmler een positief advies uit te brengen. In de wetenschap dat Bernadotte nog diezelfde dag een officieel bezoek zou brengen aan Von Ribbentrop, kon Himmler de negatieve inzichten van de Führer terzijde laten en de Zweedse graaf zonder gewetensbezwaar een onderhoud toestaan. Zonder de inspanningen van Schellenberg zou er van Bernadottes missie weinig terechtgekomen zijn. Walter Schellenberg was de jongste generaal in de SS. Hij was in 1910 als zoon van

kader van de SS. Maar hij onderscheidde zich van hen in zoverre, dat hij al in 1942 de nederlaag in het verschiet zag en daaruit consequenties trok: hij bewerkte Himmler vanaf dat moment op allerlei manieren met plannen voor een compromisvrede, waarin *der treue Heinrich* desnoods met terzijdestelling van Hitler de grote rol moest spelen. Om dat doel te bereiken schakelde Schellenberg ook Himmlers pijnstillers in, de ietwat dubieuze masseur Felix Kersten; tegen het einde van de oorlog kwam hij zelfs met een astroloog aan, een zekere Wilhelm Wulff uit Hamburg, die bereid was de in mystiek zwijmelende Himmler te voorzien van geschikte horoscopen. Ondanks de intriges van zijn vertrouweling,

Dr. Ernst Kaltenbrunner, Heydrichs opvolger als chef van het 'Reichssicherheitshauptamt', voerde de eerste besprekingen met Bernadotte.

Links: 'SS-Brigadeführer' Walter Schellenberg bewerkte Himmler sinds 1942 op allerlei manieren om een compromisvrede te bereiken.

Rechts: de Zweedse graaf Folke Bernadotte, die sinds februari 1945 enkele malen via Himmler probeerde tot een vrede te komen.

neerd. Bernadottes reis was via de gebruikelijke diplomatieke kanalen aan Berlijn gemeld, waarbij Himmler zonder verdere opgaaf van reden te spreken was gevraagd. De *Reichsführer-SS* moest eerst Hitlers goedkeuring vragen, maar toen zijn verbindingsman, *SS-Brigadeführer* Hermann Fegelein—die zich voornamelijk onderscheidde doordat hij de zwager was van Eva Braun—een volstrekt negatief antwoord kreeg, was Bernadotte al in Berlijn aangekomen. Op 17 februari sprak hij daar met dr. Ernst Kaltenbrunner, die enige jaren tevoren Heydrich was opgevolgd als chef van het *Reichssicherheitshauptamt*. Bernadotte zei tegen hem alleen dat hij Himmler wilde spreken in verband met een verbetering

een pianofabrikant in Saarbrücken geboren, had rechten gestudeerd en was al heel vroeg bij de SS gekomen, waar hij als protégé van Heydrich snel carrière maakte bij de politieke inlichtingendienst voor het buitenland. Hij ensceeneerde in november 1939 het Venloincident, was daarna hoofd van zijn dienst geworden en was de man die in 1944 Canaris had gearresteerd. Korte tijd later voegde hij diens *Abwehr* samen met zijn SS-afdeling tot een alomvattende militaire en politieke inlichtingendienst voor het buitenland. Schellenberg was geen ster op spionagegebied, hoezeer hij ook daarvan blijkens zijn memoires overtuigd was. Zijn geweten reikte niet veel verder dan dat van zijn chef of collega's in het hoogste

die officieel weliswaar Kaltenbrunner boven zich had, maar in feite steeds gemakkelijker kon doordringen tot de *Reichsführer*, wilde Himmler er maar niet toe besluiten zijn afgod Hitler los te laten, laat staan hem op te offeren ten bate van een wereldhistorische rol als vredestitelier en Führer van een nieuw, na-oorlogs Duitsland. Niettemin was hem de komst van Bernadotte welkom, omdat deze misschien een uitweg zou bieden uit de dreigende catastrofe. Bernadotte kwam juist toen Himmler zich na zijn volkomen falen als militair bevelhebber en strateeg had teruggetrokken in Hohenlychen, in de kliniek van zijn lijfarts prof. Karl Gebhardt, een medicus die zich onder meer had beziggehouden met experi-

menten op concentratiekampgevangenen. Op 19 februari bracht Schellenberg Bernadotte per auto naar het honderd twintig kilometer ten noorden van Berlijn gelegen Hohenlychen. Himmler wees de vrijlating van Noorse en Deense gevangenen kortweg van de hand, maar wilde wel toestemmen in het bijeenbrengen van deze mensen in het kamp Neuengamme, waar het Zweedse Rode Kruis hen zou kunnen verzorgen. Dat was al heel veel onder de toenmalige omstandigheden. Himmler toonde daarna in gesprekken met Schellenberg toch wel enige belangstelling voor de gedachte om met Bernadotte te praten over Zweedse bemiddeling bij het bereiken van een eenzijdige vrede met het westen. Maar de gedachte aan

Hitler bleef sterker: ontrouw worden aan of zich ontdoen van Hitler waren ideeën die Himmler op dat moment nog geheel verwierp. Ter uitvoering van het Neuengamme-plan reed op 12 maart een Zweedse rodekruis-colonne met tweehonderd vijftig vrijwilligers Duitsland binnen. Buiten een aantal auto's voor keukens, reparatiemateriaal en geneeskundige verzorging, werd de stoet gevormd door zesendertig autobussen en twaalf vrachtauto's. De expeditie betekende de redding van duizenden Noren en Denen, die anders wellicht waren bezweken tijdens de evacuatie van concentratiekampen. Ondanks de hulp van Himmler en de ijver van Schellenberg verliep de actie met grote strubbelingen, waar niet

alleen de tegenwerking van Kaltenbrunner toe bijdroeg, maar ook de uitermate slechte conditie van de wegen, de voortdurende bombardementen en de groeiende desorganisatie van het Derde Rijk. Bernadotte was daardoor genoodzaakt opnieuw enige malen naar Duitsland te reizen om met zijn persoonlijke invloed de zaak weer op gang te krijgen. Intussen ging Schellenberg door zijn chef te bewerken.

Op 2 april kwam Bernadotte voor de tweede maal naar Hohenlychen om met Himmler te overleggen. Toen de *Reichsführer* voor een telefoongesprek werd weggeroepen, vroeg Schellenberg aan Bernadotte of deze met Eisenhower zou kunnen spreken over capitul-

latie aan het westelijk front. Bernadotte antwoordde dat de westelijke geallieerden zeker niet bereid zouden zijn tot het aangaan van dergelijke besprekingen als het initiatief niet zou uitgaan van Himmler. Daarna kwam Himmler terug en werd de zaak voorlopig niet meer aangeroerd. In een volgend gesprek met Schellenberg stelde Bernadotte enkele voorwaarden waaronder hij bereid zou zijn naar Eisenhower te gaan. De eerste hield in dat Himmler openlijk zou moeten verklaren de opvolger te zijn van de—inmiddels wel af te zetten—Führer. Deze eis maakte de zaak al heel moeilijk, maar Schellenberg bleef hopen dat hij Himmler tijdig zou kunnen overtuigen. De ijverige intrigant had intussen zijn weg ook

volgende dag zijn verjaardag vierde. De volgende middag bezocht Himmler de Führer voor het laatst in de bunker in Berlijn. In de tweede helft van april kwam Bernadotte weer naar Duitsland om aanwezig te zijn bij de voorbereidingen van het transport van de Scandinavische gevangenen uit Neuengamme naar Denemarken, waarvoor inmiddels toch toestemming was afgekomen. Daarna reed hij naar Berlijn, een levensgevaarlijke reis, waarbij een van de twee chauffeurs achter op de auto zat om bij de nadering van vliegtuigen alarm te slaan door met de handen op de carrosserie te timmeren. Ondanks een luchtaanval bij Nauen kwam het gezelschap heelhuids in de hoofdstad aan, waarop de Russische storm-

uur in de ochtend van 21 april troffen de beide heren hun gesprekspartner aan het ontbijt in Hohenlychen. Bernadotte wist van Himmler weliswaar bepaalde toezeggingen los te krijgen, maar zijn eigenlijke doel bereikte hij niet. Twee dagen later trof hij Schellenberg op diens dringende verzoek in Flensburg. Schellenberg had—meende hij—eindelijk zijn doel bereikt: Himmler zou zelf Bernadotte vragen bij Eisenhower te bemiddelen. De berichten die Himmler intussen van Fegelein had ontvangen, maakten hem duidelijk dat Hitler koste wat het wil in Berlijn wenste te blijven. Gebhardt, die naar de bunker was gereisd om zich door de Führer te laten benoemen tot president van het Duitse Rode Kruis nu zijn voorganger zelf-

gevonden naar de minister van financiën, Lutz graaf Schwerin von Krosigk, die als oud-gediende in Hitlers kabinet evenmin geneigd was zijn meester zo maar in de steek te laten, maar wel evenzeer oren had naar een vrede met de westelijke geallieerden en een goede positie in de naoorlogse Duitse regering. Dergelijke hersenspinsels waren tekenend voor de bizarre sfeer waarin het einde van het Derde Rijk zich voltrok. Op 19 april kwam het zelfs tot een gesprek tussen Krosigk en Himmler, maar ook nu wilde geen van beiden de Führer laten vallen (gesteld dat dit al mogelijk was). In de late avond, toen Krosigk al vertrokken was, liet Himmler champagne komen om te drinken op het welzijn van de Führer, die de

‘Vredestichter’ Heinrich Himmler pleegde op 23 mei 1945 zelfmoord, de dag waarop hij was ontdekt in zijn nieuwe bestaan als de politieagent Heinrich Hitzinger.

Links: Heinrich Himmler in zijn glorie dagen als ‘Reichsführer-SS’. Dit beeld laat hem zien bij het uitreiken van gouden medailles aan dappere Duitse soldaten in december 1944.

loop ieder ogenblik kon beginnen. Bernadotte zocht er opnieuw contact met Schellenberg om door zijn bemiddeling een derde gesprek met Himmler te verkrijgen. Wellicht zou de *Reichsführer* nu ook toestemmen in de overtocht van de gevangenen naar Zweden. Zes

moord had gepleegd, bevestigde deze inlichtingen: binnen enkele dagen zou Hitler dood onder het puin liggen en dan stond Himmler niets meer in de weg. In de nacht van 23 op 24 april kwamen Bernadotte en Schellenberg in Lübeck met de *Reichsführer* samen. Bij kaarslicht en onderbroken door een luchtaanval sprak Himmler over capitulatie aan het westelijk front. Tenslotte gaf hij zelfs een schriftelijke verklaring aan Bernadotte, waarin hij onvoorwaardelijke capitulatie in het westen aanbood en de bezetting van Denemarken en Noorwegen door westelijke troepen. Toen Bernadotte en Schellenberg naar Flensburg terugreden, vertelde de laatste hoe intensief Himmler zich in de onmiddellijke toekomst verdiept had.

Twee brandende kwesties hielden hem bezig: welke naam moest de partij dragen waarop zijn regering moest steunen, en... zou hij voor Eisenhower buigen of hem een hand geven?

Bernadotte kwam nog op 24 april in Stockholm terug, waar hij onmiddellijk contact opnam met de Zweedse regering en waar 's avonds laat nog een bijeenkomst plaatsvond met de Britse en Amerikaanse gezanten. Deze heren lieten direct blijken dat hun regeringen onmogelijk zouden kunnen ingaan op Himmlers aanbod nu er geen sprake was van een algehele capitulatie. Churchill ontving het bericht de volgende ochtend, waarop hij direct het oorlogskabinet bijeen riep. Gezien het voorstel van Himmler, die kennelijk het gehele Derde Rijk vertegenwoordigde, konden de westelijke geallieerden niet om Stalin heen en in deze zin telefoneerde Churchill dan ook in de loop van de dag met Truman, de nieuwe president van de Verenigde Staten, die nog geen rapport had ontvangen van zijn gezant in Stockholm. Daarop volgde een uiterst hoffelijke telegramwisseling tussen Churchill en Stalin en een bericht naar Zweden met een afwijzend antwoord: de *Wehrmacht* zou alleen kunnen capituleren, wanneer dit op alle fronten gelijktijdig plaatsvond.

Op 27 april vloog Bernadotte naar Odense in Denemarken, waar Schellenberg hem opwachtte. Zij waren het erover eens dat nu alleen nog zinvol kon worden gesproken over een capitulatie in Noorwegen en Denemarken. Daarop telefoneerde Schellenberg met Himmlers hoofdkwartier, kennelijk zeer teleurgesteld over de houding van de westelijke mogendheden en over de voor hem onbegrijpelijke loyaliteit tegenover de Sowjetunie. Het antwoord liet aan duidelijkheid niets te wensen over: Schellenberg moest onmiddellijk terugkomen, want de zaak was uitgelekt naar de wereldpers. Op de aanwezigheid van Bernadotte werd absoluut geen prijs meer gesteld. Schellenberg ging, maar nam onderweg wel voor alle zekerheid de astroloog Wulff mee, die door het trekken van een horoscoop vast wel de ergste woede van de *Reichsführer* kon voorkomen. Hij slaagde er inderdaad in Himmler tot bedaren te brengen en hem te winnen voor de plannen met Denemarken en Noorwegen, waarbij de *Reichsführer* immers nog een grote rol zou kunnen spelen. Hitler had intussen eveneens het bericht van het persbureau Reuter over het capitulatieaanbod in handen gekregen. Een verschrikkelijke woedeaanval markeerde het einde van de verhouding tussen de twee opperste misdadigers van het Derde Rijk. Het bekend worden van het 'verraad' betekende het einde van alle illusies van de *Reichsführer* om tot Hitlers opvolger bestemd te worden; Hitler wees *Grossadmiral* Dönitz aan, die—een eigenaardig gevolg van Bernadottes bemiddeling—voor de geallieerden heel wat aanvaardbaarder was als onderhandelingspartner dan de beruchte chef van de SS.

Op 29 april kwam Schellenberg weer terug bij Bernadotte, die nu verblijf hield in het Deense Aabenraa, dicht bij de Duitse grens. Vandaar telefoneerde de Zweed naar Stockholm met het verzoek ten spoedigste een vertegenwoordiger van het ministerie van buitenlandse zaken te zenden om in Kopenhagen met Schellenberg te

DE DOOD VAN HEINI

Op 21 mei kwam een groepje mannen uit Hamburg over de Bremervordeweg in de richting van Bremen. Spoedig waren ze volledig opgegaan in een groep vluchtelingen die, door de oorlog uit hun land verjaagd, te voet teruggingen naar de plaats waar ze eens hadden gewoond. Bij Teufels Moor ging het wat langzamer, omdat daar een Britse controlepost gepasseerd moest worden. Een van de mensen kwam naar de slagboom en overhandigde de wacht een paspoort dat was uitgeschreven op de naam van Heinrich Hitzinger. De man had een zwart lapje voor zijn linkeroog. Zijn verwarde houding, zijn gloednieuwe pas te midden van veel mensen die geen enkel papier hadden, maakten hem verdacht. De controleur wenkte twee Britse soldaten naderbij, die de man mee naar binnen namen en het geval rapporteerden aan de veiligheidsdienst van het 2e leger, dat zijn hoofdkwartier in Lüneburg had. De verdachte werd naar het dichtstbijzijnde kamp gebracht en in een cel opgesloten. Niemand had er ook maar het geringste vermoeden van dat de man met het zwarte ooglapje niemand minder was dan Himmler, die zijn snor had afgeschoren en zijn bril in zijn zak had gestoken.

Himmler begreep dat hij spoedig zou worden herkend; hij besloot zijn laatste troef uit te spelen en vroeg de kampcommandant te spreken. Zodra hij in diens kamer werd gelaten, nam hij het zwarte lapje af en stelde zich voor: 'Ik ben Heinrich Himmler. Het is erg belangrijk dat ik veldmaarschalk Montgomery te spreken krijg over een zeer dringende kwestie.'

(...) Deze openbaring had tot gevolg dat hij onmiddellijk naar het hoofdkwartier in Lüneburg werd overgebracht. Daar werden alle voorzorgsmaatregelen genomen die voor belangrijke gevangenen gebruikelijk waren. Hij werd door een arts onderzocht en men doorzocht zijn kleren. In zijn zak ontdekte men een flesje cyaankali. Hij moest een oud Brits uniform aantrekken en daarna werd hij opgesloten, in afwachting van de komst van kolonel Murphy, die speciaal door veldmaarschalk Montgomery was gestuurd om over de gevangene te waken. Bij zijn aankomst informeerde hij welke veiligheidsmaatregelen er waren getroffen.

'Hebt u zijn mond onderzocht?', vroeg hij. 'Doorgaans bewaren de nazi's hun capsule cyaankali onder de tong of in een holle kies. De cyaankali die jullie hebben gevonden, zou wel eens een afleidingsmanoeuvre geweest kunnen zijn.' De dokter wilde Himmler opnieuw onderzoeken. Maar toen hij hem vroeg zijn mond te openen, sloot Himmler met een klap zijn kaken en viel op de grond, reeds stervend door de cyaankali die hij had ingeslikt.

Alle pogingen om hem bij te brengen, waren tevergeefs. Binnen enkele minuten stierf de Reichsführer SS, liggend op de grond, te midden van Britse soldaten, die probeerden hem te laten braken. Na gefotografeerd te zijn door de geallieerde oorlogscorrespondenten werd zijn lichaam op een geheime plaats begraven.

(Uit: 'The Gestapo', door Jacques Delarue — New York 1964)

spreken over capitulatie van de Duitse troepen in Denemarken en Noorwegen. Nog dezelfde dag kwamen de beide heren zelf ook in Kopenhagen aan, waar op 30 april een bijeenkomst plaatsvond met de Zweedse vertegenwoordiger Von Post. Deze vroeg precieze Duitse voorstellen, waarbij Schellenberg aanbood als intermediair te fungeren. Teruggekeerd in Himmlers hoofdkwartier, dat nu bij Travemünde lag, hoorde Schellenberg op 1 mei dat Hitler de vorige dag gestorven was en dat Dönitz nu de hoogste macht bezat. De voorstellen van Himmler misten daardoor ineens iedere grond en contacten van Himmler en Schellenberg met de nieuwe regering, die in Plön resideerde, leverden geen volmacht op om door te gaan. Niettemin begaf Schellenberg zich op eigen gezag naar Kopenhagen om de nieuwe ontwikkelingen te melden en het contact met de Zweden gaande te houden. Bernadotte gaf hem voor een deel van de reis zijn rodekruisauto, zodat de *SS-Brigadeführer* voor een Zweed werd gehouden. Hij passeerde—tot zijn opluchting—de Duitse controleposten zeer gemakkelijk en werd toegejuicht door de bevolking en allerwege om handtekeningen gevraagd.

Op 3 mei sprak Schellenberg weer met Von Post, die echter weinig belangstelling meer had omdat de algehele capitulatie ieder ogenblik kon worden verwacht, maar niettemin prijs stelde op ieder Duits aanbod betreffende Denemarken en Noorwegen, mocht dit voor die tijd nog tot stand komen. De terugreis naar Plön verliep vlot tot Flensburg, maar was verder uiterst moeilijk: de weg was vaak verstopt met vluchtende legeronderdelen en werd onophoudelijk bestookt door geallieerde vliegtuigen. In Plön bleek dat de regering haar intrek had genomen in de Marineschool Mürwik bij Flensburg, zodat Schellenberg dezelfde dag de levensgevaarlijke tocht nogmaals moest maken.

In Flensburg sprak Schellenberg met Himmler en Krosigk, nu minister van buitenlandse zaken, die wel voelde voor een regeling met Zweden omdat Duitsland zich daardoor zou verzekeren van de steun van een neutrale natie. Dönitz zag minder nut in het avontuur van een afzonderlijke capitulatie in Noorwegen (Denemarken viel inmiddels al onder de regeling die met Montgomery werd getroffen) en de bijbehorende internering van de daar gelegeerde Duitse troepen in Zweden, maar stemde tenslotte toe. Op 5 mei vertrok Schellenberg naar Stockholm. Hij had de bijzondere titel *Gesandter* en een deels mondelinge volmacht om met de Zweedse regering te onderhandelen over beëindiging van de Duitse bezetting in Noorwegen en over het internen van Duitse troepen in Zweden. Terwijl de nieuwbakken bijzondere gezant vanuit Stockholm vergeefs trachtte de Duitse bevelhebber in Noorwegen te bewegen zijn bevoegdheden te erkennen, meldde Krosigk per telefoon dat het Derde Rijk onderhandelingen was begonnen over een algehele capitulatie. Daarmee eindigde Schellenbergs korte carrière als diplomaat. Himmler begon daarna nog een nieuw bestaan: dat van politieagent Heinrich Hitzinger. Op 23 mei viel hij bij een routineonderzoek te Bremerforde door de mand. Dezelfde dag pleegde hij zelfmoord: het armzalige einde van een te laat gekomen vredestichter.

BUNKER DÄMMERUNG

DRS. PAUL LUYKX

Alle getuigen die Hitler tijdens de laatste weken van het Duizendjarige Rijk meemaakten, stemmen overeen in hun beschrijving van het optreden en het uiterlijk van de 'Führer aller Germanen'. Lichamelijk een wrak, met een vale gelaatskleur, trillende handen en bevende stem, het uniform verwaarloosd en vol etensvlekken, te ruim voor het vermagerde lichaam. De elkaar opvolgende nederlagen en mislukkingen hadden zijn vroegere zekerheid en zelfgenoegzaamheid ondergraven. Hitlers greep op zijn naaste omgeving was minder sterk geworden: het viel Speer althans op dat er veel minder discipline heerste en dat bijvoorbeeld bij samenkomsten de aanwezigen hun gesprekken voortzetten, als de Führer zich bij hen voegde. Maar ander-

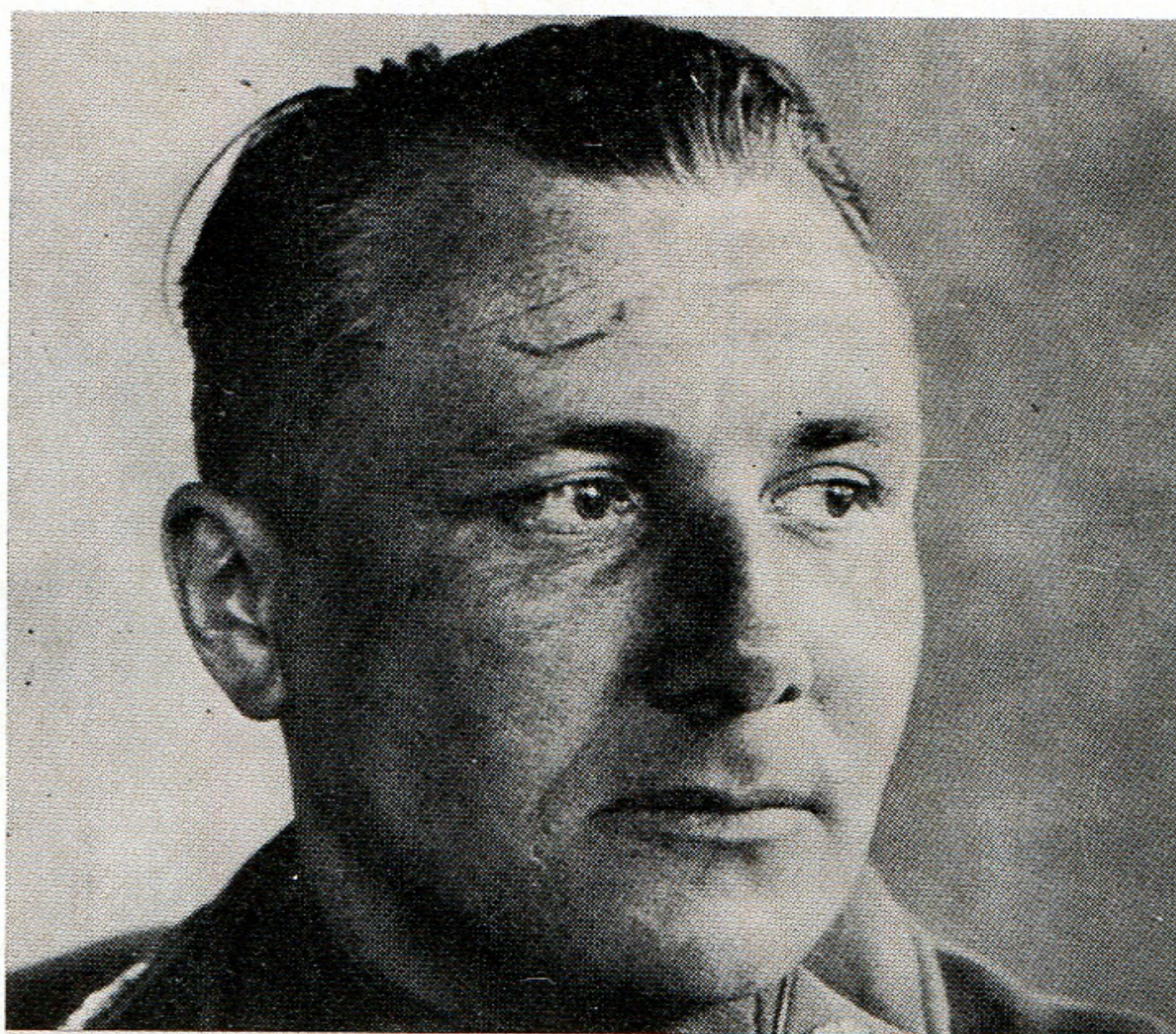
Adolf Hitler verlaat de Führerbunker in Berlijn. Deze foto, die tot de laatste behoort welke van de Führer werden gemaakt, is naar alle waarschijnlijkheid genomen tussen 26 en 29 april 1945.

zijds waren zijn woedeuitbarstingen heviger dan ooit. Zijn stem sloeg over, wanneer hij zich te buiten ging aan scheldtirades, vooral tegen generaals die niet konden vechten; met name bestond de leiding van de *Luftwaffe* op zulke ogenblikken alleen maar uit laffe verraders. Steeds verder kwam Hitler van de werkelijkheid af te staan. In de crisissituatie van het voorjaar van 1945 hoopte hij nog steeds op het wonder dat aan de oorlog een wending te

zijn gunste zou geven. Zo sprak hij zichzelf en de anderen herhaaldelijk moed in door hen te herinneren aan de afloop van de Zevenjarige Oorlog, in 1762. Frederik de Grote van Pruisen bevond zich toen in een uiterst precare situatie: de vijandelijke legers naderden Berlijn. De dood van de tsarina en haar opvolging door de pro-Pruisische tsaar Peter brachten echter een volkomen onverwachte ommekeer in de oorlog en maakten het Frederik mogelijk een gunstige vrede te sluiten. En precies zo was Hitler van een wending overtuigd, toen hem in de avond van de twaalfde april het overlijdensbericht van president Roosevelt bereikte. Hij meende werkelijk dat diens dood het onheil nog zou kunnen afwenden, en ontbood ver-

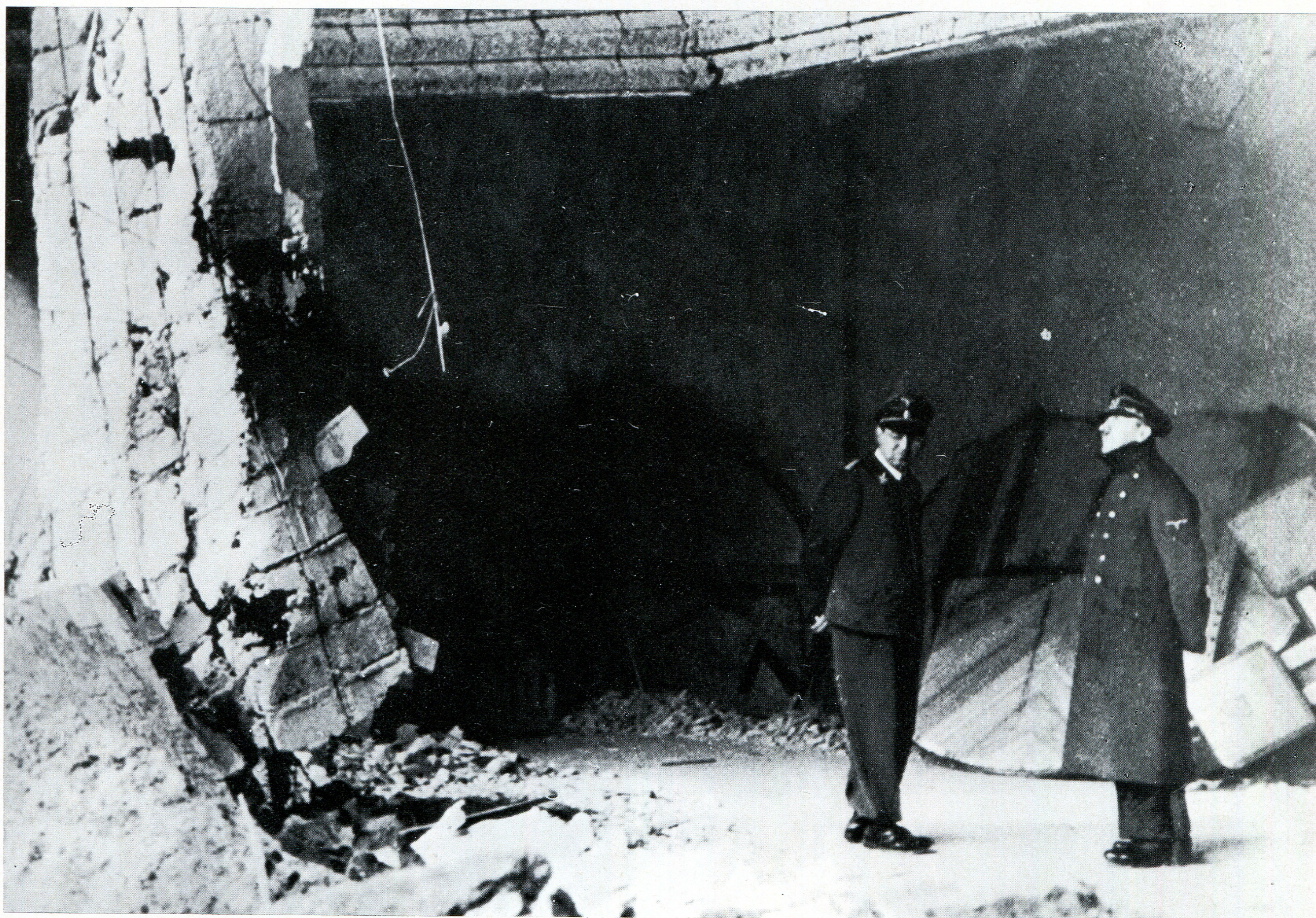
scheidene politieke en militaire leiders bij zich om hun zeer optimistisch het grote nieuws mee te delen. Aan het front echter veranderde er niets; in de anti-Duitse coalitie evenmin. Want op dat laatste hoopte Hitler eveneens. Hij was ervan overtuigd dat het pact tussen de westelijke geallieerden en Stalin een monsterverbond was, en hij liet niet na elk mogelijk twistpunt tussen de bondgenoten op te blazen tot een crisis waarin hij een dreigende breuk in de coalitie kon zien, die dan de redding voor Duitsland zou betekenen.

De bunker waarin het leven van Hitler en zijn staf zich gedurende de laatste weken van april afspeelde, symboliseerde het toenemende iso-

Ullstein

in Berlijn aangekomen. Hitler had erop aangedrongen dat zij niet zou blijven, maar zij weigerde te gaan en nam haar intrek in de *Führerbunker*. Overigens was zij niet de enige vrouw in Hitlers omgeving. Naast zijn twee secretaresses, *Frau Junge* en *Frau Christian*, was daar nog *Fräulein Manzialy*, kokkin en specialiste in de vegetarische keuken, die bij Eva Brauns afwezigheid het voorrecht genoot bij Hitlers maaltijden aan te mogen zitten. Van de politieke leiders kwamen Himmler, Goering en Speer een enkele maal op bezoek, maar het waren vooral propagandaminister Goebbels en meer nog 'de bruine eminentie in de schaduw', Martin Bormann, in feite Hitlers rechterhand, die voortdurend in Hitlers

Associated Press

lement. Al in 1943 was de *Organisation Todt* begonnen met de aanleg van een drietal bunkers 'für den äussersten Notfall', diep onder de grond in de tuin van de Rijkskanselarij. Die voor Hitler en zijn staf, de uit twee delen bestaande *Führerbunker*, was voorjaar 1945 geheel voltooid; de twee andere, voor verbindingsofficieren en personeel, waren dat goeddeels. In totaal telden de bunkers ongeveer zestig kamers; ze waren door een systeem van gangen met elkaar en met de kanselarij verbonden. In het hoogstgelegen gedeelte van de grootste bunker lagen keukens, provisiekamers, personeelsvertrekken en de kamers van de familie Goebbels. Via een wenteltrap kwam men in de dieper gelegen eigenlijke

De Führer (rechts) en zijn adjutant Julius Schaub tussen de ruïnes van de Rijkskanselarij. Dit is een van de laatste twee foto's die van de Duitse dictator werden gemaakt.

Geheel boven: Martin Bormann, over wiens lot tot op heden geen enkele zekerheid bestaat.

Führerbunker, met kamers voor de secretaresses, conferentieruimten voor stafbesprekingen, ontvangkamers, dienstvertrekken voor Hitlers adjutanten en zijn lijfarts en een zestal kamers voor Hitler zelf en voor Eva Braun. Deze onopvallende vrouw, sinds een twaalf jaar jaren Hitlers vriendin en wellicht platonische geliefde, was op 15 april ongenood uit München

aanwezigheid bleven. Van de militairen behoorden Keitel en Jodl van het OKW, admiraal Dönitz, generaal Krebs, chef van de generale staf, en Burgdorff, Hitlers militaire adjutant, tot de zeer regelmatige bezoekers. Dit gezelschap kwam—voor de laatste maal in zijn geheel—op 20 april bijeen om Hitler met zijn zesenvijftigste verjaardag te feliciteren. Een erg vrolijk feest werd het niet, en daar kon ook de afvaardiging van de *Hitler-Jugend* niets aan veranderen. In de tuin van de kanselarij werden deze vijftien- en zestienjarigen onder leiding van Arthur Axmann ontvangen. Het waren eigenlijk nog kinderen, met nauwelijks enige militaire oefening achter de rug, al waren ze dan als 'vrijwilligers' ingezet bij de

verdediging van Berlijn. Hitler onderhield zich even met hen en trok zich daarna weer in het onderaardse terug voor een aantal zakelijke besprekingen. Daarbij was het belangrijkste agendapunt de vraag of de politieke leiding van het Rijk in Berlijn zou blijven of zou verhuizen naar de voorlopig wat veiliger Obersalzberg bij Berchtesgaden, waar Hitler een landhuis had. Ondanks zware druk, zowel van zijn partijgenoten als van de militairen, om Berlijn te verlaten nu het nog kon, nam Hitler nog geen beslissing. Waarschijnlijk koesterde hij nog steeds de hoop op een ommekeer en vreesde hij de nadelige effecten van een vlucht uit de hoofdstad op het gehele politieke en militaire apparaat. Ook ten aanzien van de al eerder

Ullstein

uitval nogal verdiept en nauwkeurige bevelen gegeven. Maar toen hij die tweeëntwintigste bij de stafbespreking informeerde naar de resultaten van de operatie, bleek dat er in werkelijkheid niets gebeurd was: het leger was blijkbaar niet meer in staat tot enige actie tegen de oprukkende Russen. Dat Hitler daarop in een uitbarsting van woede de hele legerleiding voor amateurs en verraders uitmaakte en zijn eigen militaire genie daartegenover stelde, was niet nieuws. Wel nieuw was dat deze mislukking hem aanleiding gaf openlijk te verklaren dat het einde van het Derde Rijk nu definitief was gekomen en dat hem, de Führer van dat Rijk, niets anders overbleef dan in de *Reichshauptstadt* te sterven. En daarom zou hij tot het

Ullstein

voorgestelde verdeling van het militaire opperbevel in een noordelijk en een zuidelijk commando nam hij nog geen definitief besluit. Wel werd voor het noordelijke deel van Duitsland admiraal Dönitz aangewezen, maar voor het zuiden werd nog niets beslist: of Hitler het bevel zelf op zich zou nemen, bleef afhankelijk van zijn eventuele vertrek naar het zuiden. Na afloop van de besprekingen deelde Goering mee dat hij met zijn staf naar Berchtesgaden zou vertrekken, en nam hij afscheid van Hitler: op uiterst koele wijze kwam er een einde aan hun laatste ontmoeting. Ook voor Himmler was het bij deze gelegenheid de laatste maal dat hij oog in oog stond met zijn aanbeden Führer.

Een opname uit 1942 van dr. Joseph Goebbels en zijn gezin. Op de oudste zoon na (kind uit het eerste huwelijk van Magda Goebbels) kwamen allen op 1 mei 1945 om het leven.

Geheel boven: het gedeeltelijk verbrande lijk van Goebbels, zoals de Russen het vonden.

De tweeëntwintigste april zou de beslissing brengen over de vraag: in Berlijn blijven of niet? Daags tevoren had Hitler aan SS-generaal Steiner opdracht laten geven met alle beschikbare krachten een uitval te doen, als een laatste poging om enige verlichting te brengen in de benarde situatie van Berlijn. Hitler had zich in de voorbereiding van die

bittere einde in Berlijn blijven en niet naar de Obersalzberg gaan. Wel trachtten sommigen Hitler ook nu weer tot andere gedachten te brengen, maar hun pogingen hem te overreden hadden geen succes. Goebbels hoorde overigens niet bij hen: dezelfde dag nog vestigde hij zich met zijn hele gezin (vrouw en zes kinderen) in de *Führerbunker* en maakt hij Hitler duidelijk dat zij allen hem trouw zouden blijven tot in de dood.

Een tweede belangrijk punt die dag was Hitlers uitspraak tegenover de generaals Keitel en Jodl. In een uiterst defaitistische stemming verklaarde hij nogmaals in Berlijn te zullen blijven en zelfmoord te plegen. Bevelen zouden ze van hem niet meer krijgen: de zaak was toch

verloren. Als ze niettemin orders wensten, moesten ze zich maar tot Goering wenden. Vechten was er niet meer bij, en onderhandelen kon Goering beter dan hij. Deze laatste mededeling zou verstrekkende gevolgen hebben, en om die doorzichtig te maken moeten we hier even nader ingaan op de hele kwestie van Hitlers opvolging.

Al op 1 september 1939 was *Reichsmarschall* Goering aangewezen tot eerste opvolger van Hitler in al zijn functies; de tweede man was Rudolf Hess. Na het verdwijnen van Hess naar Engeland won Bormann, als persoonlijk secretaris van de Führer, voortdurend aan invloed, zeer tot ongenoegen van Goering. Om de laatste

Goering, maar werd toevertrouwd over een en ander 'van man tot man' te onderhandelen, bijvoorbeeld met Eisenhower. Onder die omstandigheden bereikten Goering, die reeds enige dagen op de Obersalzberg was, op 23 april mededelingen over Hitlers uitspraak tegenover Keitel en Jodl. Na enig overleg meende Goering hieruit te kunnen opmaken dat Hitlers verwijzing naar zijn persoon móest betekenen dat het decreet van 1941 in werking trad—een conclusie die de maarschalk maar al te graag trok. Misschien heeft ook het feit dat Goering niet exact op de hoogte was van de stemming waarin de Führer zijn uitspraak had gedaan, tot de verwarring bijgedragen, evenals de omstandigheid dat het bericht via

leiding van het Rijk te noemen. Hitler legde Goerings stap voetstoots uit als verraad en ging als een wildeman tekeer. Alles wat hij in de loop der jaren aan bezwaren tegen Goering had opgekropt, kwam er nu uit: beschuldigingen over zijn falen inzake de luchtmacht, zijn praalzucht, zijn verslaafdheid aan verdovende middelen. En in die sfeer stemde Hitler grif toe in de maatregelen die Bormann hem voorstelde: Goering te ontslaan uit al zijn functies en hem elk opvolgingsrecht te ontnemen. En ten tweede: enige SS-officieren opdracht te geven Goering en zijn staf direct te arresteren. Dat gebeurde inderdaad, nog diezelfde avond om ongeveer 24.00 uur. Dit alles betekende het einde van Goerings rol in de

gerust te stellen ten aanzien van de opvolgingskwestie, wees Hitler hem bij decreet van 29 juni 1941 aan tot zijn enige opvolger. Vooral echter door het falen van de luchtmacht tijdens de oorlog (de verloren slag om Engeland, de zwakke verdediging van de Duitse steden tegen bombardementen) verloor Goering aanzienlijk aan invloed en raakte hij tegen het einde, 1944—1945, zelfs duidelijk op het tweede plan. Maar het decreet van 1941 was door Hitler nooit teruggedenken of afgezwakt. Daar kwam nog bij dat Goering de oorlogssituatie van april 1945 heel anders beoordeelde dan Hitler. Hij meende dat er voor Duitsland een kans bestond met de westelijke mogendheden tot een voorlopig akkoord te komen, als het hém,

via tot Goering was doorgedrongen. Hoe dan ook, er werd een telegram aan Hitler opgesteld, getekend met 'Uw trouwe Hermann Goering', waarin de Führer werd voorgesteld dat ondergetekende de volledige leiding van het Rijk over zou nemen, in overeenstemming met het decreet van 1941; dat zou dan gebeuren op 23 april 's avonds om 22.00 uur, tenzij er vóór dat tijdstip een nader antwoord binnen zou zijn.

In de Berlijnse bunker barstte de bom toen het telegram aan Hitler werd doorgegeven. En het vuurtje werd handig aangewakkerd door Bormann, die de kans schoon zag zijn concurrent definitief uit te schakelen; hij aarzelde niet het telegram een ultimatum aan de hoogste

toeleiding van het Rijk: enige dagen later maakte de radio bekend dat de maarschalk ontslag uit al zijn functies had gevraagd in verband met zijn hartkwaal, die plotseling in een acuut stadium was getreden...

De avond van diezelfde drieëntwintigste april bracht Albert Speer, Rijksminister voor bewapening en oorlogsproductie, zijn laatste bezoek aan Hitler. De voormalige architect genoot Hitlers bijzondere vertrouwen op grond van zijn bouwkundige en organisatorische capaciteiten. Speers nogal onpolitieke, technocratische instelling was echter geschokt door Hitlers bevel bij het terugtrekken de tactiek van de verschroeide aarde toe te passen, en hij

stelde alles in het werk om het Duitse wegen- en spoorwegnet en de industrieën zoveel mogelijk te redden door via eigen kanalen tegenbevelen te geven. Na Hitlers verjaardag was hij naar Hamburg gegaan; hij liet er een redevoering op de plaat opnemen waarin hij ertoe aanzette van elke vernietiging af te zien, zich er zonodig met wapengeweld tegen te keren. Als hij gearresteerd en gedood zou worden of als Hitler plotseling zou sterven, zou de rede uitgezonden mogen worden. Dit laatste onthult iets van de tweeslachtige houding van Speer. Bij zijn afkeuring van Hitlers bevelen bleef hij voor Hitlers persoon namelijk positieve gevoelens koesteren: hij was de enige politieke leider die dat later in Neurenberg zou durven bekennen. Het was dan ook de reden waarom Speer nogmaals naar Berlijn wilde: hij wilde afscheid nemen van de man aan wie hij alles te danken had en aan wiens invloed hij zich ook nu nog niet kon onttrekken. Maar hij kwam ook om te bekennen dat hij in strijd met Hitlers bevelen had gehandeld.

De *Reichsminister* werd meteen ontvangen en door de Führer om advies gevraagd: wat hij van Dönitz dacht? Speer antwoordde in positieve zin en begreep dat Hitler zich met de kwestie van de opvolging bezighield. De Führer deelde hem nu ook mee dat hij van plan was zelfmoord te plegen. Speer was geschokt en verward en bekende nu dat hij Hitlers bevelen gesaboteerd had. Maar tot zijn verbazing reageerde Hitler nauwelijks. Was hun vertrouw-

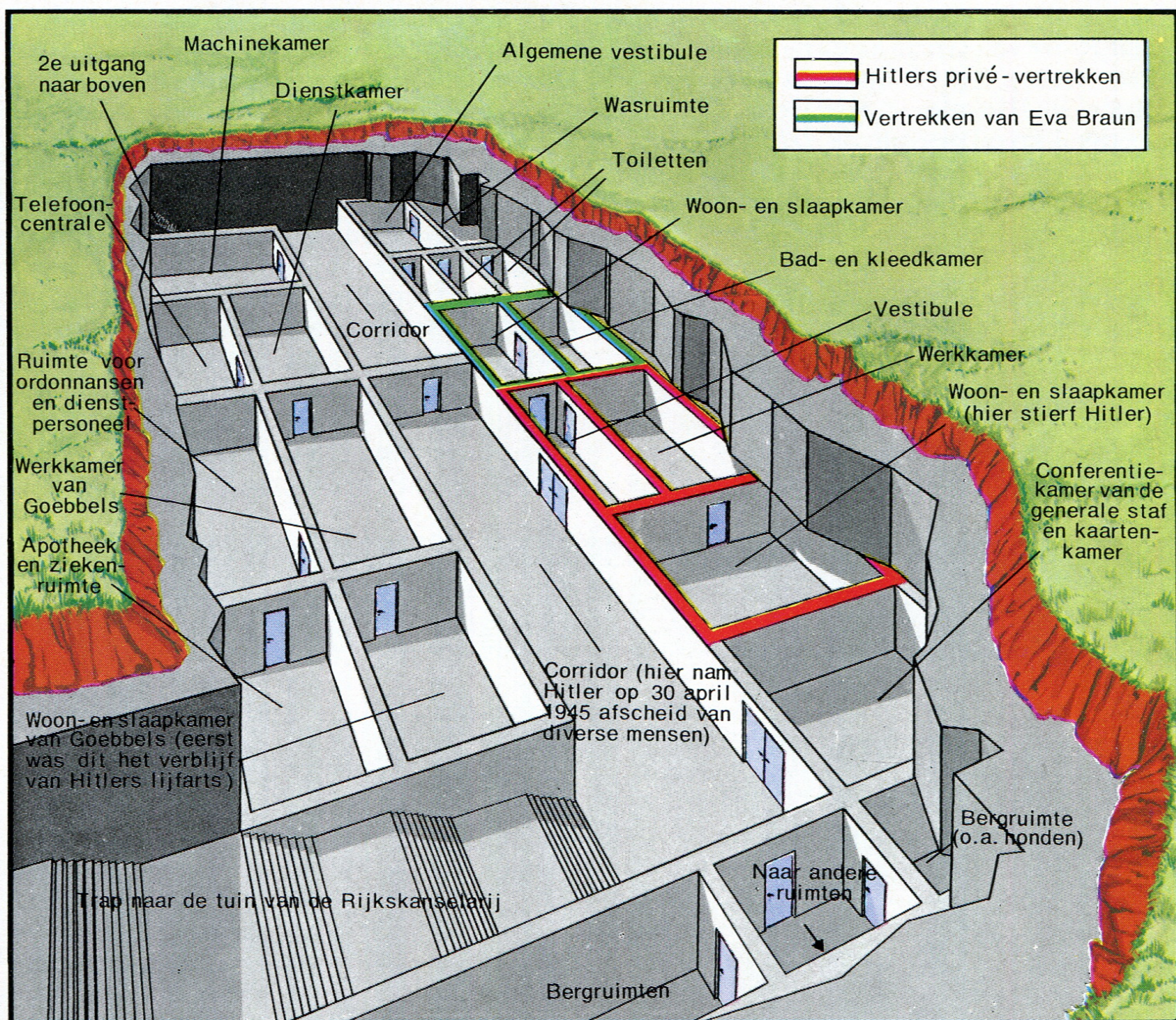
Rechtsboven: schema (naar een Duitse bron) van de Führerbunker in Berlijn, waarin Hitler en een deel van zijn getrouwen de definitieve ondergang van het Derde Rijk beleefden. Het ondergrondse bouwwerk bestond uit twee delen; in het onderste ervan lagen de ruimten waarin Hitler leefde en werkte.

Links: de Führer en Eva Braun op het terras van Hitlers landhuis in Berchtesgaden, een foto die waarschijnlijk dateert uit 1942. Toen Hitlers rijk ten einde liep, voegde Eva Braun zich bij hem en weigerde hem te verlaten. Na hun huwelijk, in de nacht van 28 op 29 april, pleegden beiden op 30 april zelfmoord.

Rechts: twee vertrouwelingen door wie Adolf Hitler zich op het laatst in de steek gelaten voelde. Links zijn 'Reichsmarschall' Hermann Goering, die op 20 april 1945 naar Berchtesgaden vertrok; rechts Albert Speer, minister voor bewapening, die Hitlers orders voor een totale vernietiging negeerde.

lijke verhouding daarvan de oorzaak? Of interesseerden deze dingen Hitler niet meer, nu hij zijn 'heroïsche' besluit genomen had om in Berlijn te sterven? Toch was het afscheid dat even later volgde vrij koel, en hoewel Speers bekentenis niet te vergelijken was met 'Goerings verraad', moet Hitler duidelijk het gevoel hebben gehad dat de kring van vertrouwelingen weer kleiner was geworden. De naam van Speer zou dan ook niet voorkomen in Hitlers politieke testament.

De volgende dagen werd de militaire situatie rondom Berlijn steeds kritieker: de eerste Russische granaten ontploften in de tuin van de kanselarij en op de bunkers. En zelfs in

die situatie bleef Hitler nog hopen, namelijk op het leger van generaal Wenck, die de hoofdstad zou moeten ontzetten. Ook in andere opzichten was hij volkomen irreëel. Zo liet hij uit München de bevelhebber van de zesde luchtvloot en fanatieke nationaal-socialist Ritter von Greim overkomen. In die dagen (25—26 april) was dat een hele onderneming, want de corridor tussen de geallieerde legers, die elkaar vanuit het oosten en westen naderden, was niet al te breed meer en Berlijn zelf was voor een deel al in handen van de Russen. Von Greim liet zich, zonder de reden van Hitlers oproep te kennen, door de hem toegewijde testpilote Hanna Reitsch naar Berlijn vliegen. Die onderneming kostte hem weliswaar zijn rech-

tervoet, maar hij bereikte Berlijn wel. De reden voor zijn overkomst was alleen dat Hitler hem wilde benoemen tot opvolger van Goering in diens functie van opperbevelhebber van de *Luftwaffe*. Dat had echter ook telegrafisch gekund en het enige gevolg van de komst van de nieuwbakken commandant was, dat hij voorlopig werkeloos in de bunker opgesloten bleef.

Want tegen de achtentwintigste naderden de Russen het centrum van de stad en lagen de kanselarij en de bunkers voortdurend onder artillerievuur. Het laatste sprankje hoop op ontzetting door generaal Wenck verdween en in de loop van de avond kwam bovendien het bericht binnen van het 'verraad' van

Himmler. Hitler was razend als nooit tevoren en gaf Ritter von Greim en diens trouwe begeleider Hanna Reitsch opdracht de bunker te verlaten en Himmler te arresteren. Fegelein, de verbindingsofficier van de *Reichsführer-SS*, werd na een kort verhoor in de kanselarijtuin geëxecuteerd op beschuldiging van deelname aan 'het komplot'.

In de volgende nacht, van de achtentwintigste op de negentwintigste, ging Hitler voorbereidingen treffen voor zijn einde. Dat daartoe de huwelijksluiting met Eva Braun behoorde, was niet zó verwonderlijk. Zijzelf had een huwelijk altijd gewenst, maar Hitler had steeds geweigerd en haar zelfs met opzet uit de

De volgende dag stuurde Hitler zijn medewerkers Zander en Lorenz naar zijn opvolger Dönitz om hem het politieke testament te overhandigen. Het zou echter nog geruime tijd duren voor ze de admiraal zouden bereiken. Veel meer is er over de negentwintigste april niet te vermelden, behalve dan misschien dat in de namiddag bij wijze van voorspel Hitlers herdershond Blondi door de chirurg prof. Haase werd vergiftigd. De volgende nacht nam Hitler, met slechts hier en daar een handdruk, kort en zwijgend afscheid van het personeel. Na een laatste nachtrust maakte de stafbespreking met Keitel en andere militaire leiders hem in de ochtend van de dertigste april duidelijk dat het nog slechts een kwestie van uren

daarna door leden van het personeel en enkele SS'ers van de wacht naar boven, naar de tuin gebracht, waar ze met benzine overgoten en op primitieve wijze verbrand werden, zoals Hitler in zijn testament had voorgeschreven. Dat laatste nu staat vast, maar ten aanzien van de doodsoorzaak zelf bestaat ook een andere versie. Ze is afkomstig van de Russische onderzoekscommissie, die in de eerste dagen van mei de lijken vond en onderzocht. Daaruit kwam vast te staan dat zowel Hitler als Eva Braun vergif hadden genomen en dat het schot dat om ongeveer half drie in de bunker werd gehoord, gelost werd door Hitlers persoonlijke bediende Linge. Linge zou van Hitler bevel hebben gekregen na enige tijd te controleren of de dood werkelijk was ingetreden en zo niet, om daar dan alsnog voor te zorgen. Bij Hitler zelf was dat wél het geval geweest, maar ten aanzien van Eva Braun twijfelde Linge en hij loste een schot op haar. De commissie constateerde bij haar lijk althans sporen van beschadiging aan hart en linkerlong. Een onopgeloste zaak dus, maar met een vaststaande conclusie: het Derde Rijk had geen Führer meer.

De overgebleven leiders echter, Goebbels en Bormann, waren niet van zins Hitlers testamentaire bevelen uit te voeren. In plaats van de oorlog met alle middelen voort te zetten kwamen ze nog in de avond van diezelfde dag overeen dat generaal Krebs met een brief voor Stalin naar de Russische opperbevelhebber zou worden gestuurd. In de brief werd verzocht om een wapenstilstand en capitulatieonderhandelingen. Krebs ging, en maarschalk Zjoekow nam telegrafisch contact op met Stalin. Deze weigerde op het Duitse aanbod in te gaan: onvoorwaardelijke capitulatie was de enige mogelijkheid voor de Duitse regering om de oorlog te beëindigen. Op zijn beurt weigerde Goebbels weer daarop in te gaan. Maar de oorlog voortzetten deed hij ook niet. In de avond van de eerste mei gaf hij uitvoering aan zijn voornemen zichzelf en zijn hele gezin te doden. Het werd het laatste drama dat de *Reichsminister für Volksaufklärung und Propaganda* persoonlijk in scène had gezet. Met hulp van een arts werden eerst de zes kinderen Goebbels vergiftigd; daarna liet hij zijn vrouw en zichzelf in de kanselarijtuin door een ordonnans neerschieten en verbranden. Ook in dit geval wijkt de versie van de Russische onderzoekscommissie van deze lezing af: Goebbels en zijn vrouw zouden door vergiftiging en niet door de kogel om het leven zijn gekomen.

In de nacht van de eerste op de tweede mei — de Russen waren toen tot op een paar honderd meter van de Rijkskanselarij genaderd — trachtten de overblijvenden zich door middel van een uitval uit de bunker te redden. Enigen van hen kwamen daarbij om het leven, anderen lukte het zich uit de voeten te maken, weer anderen raakten in Russische gevangenschap. Omtrent Martin Bormanns lot is tot op heden niets met zekerheid bekend. Waarschijnlijk behoorde hij tot de slachtoffers, maar er werd geen spoor meer van hem gevonden. Toen de Russische troepen de volgende dag de rijkskanselarijtuin bereikten, vonden zij slechts lege bunkers en een aantal verbrande lijken.

Süddeutscher Verlag

publiciteit gehouden. Nu zij echter van meet af aan duidelijk had gemaakt samen met hem te willen sterven, en hij anderzijds het gedrag van Goering en Himmler als verraad onderging, wilde Hitler haar misschien belonen voor haar opvallende trouw. Omstreeks twee uur in de nacht vond de korte plechtigheid plaats: beiden verklaarden van Arische afkomst te zijn, tekenden het huwelijksregister en namen de felicitaties van de getuigen in ontvangst. Nog een paar uur bleef men daarna in Hitlers appartementen bijeen om een glaasje te drinken op het geluk van het jonge paar, maar Hitler zelf trok zich terug om aan zijn secretaresse zijn testament te dicteren, of liever: zijn beide testamenten.

2 mei 1945: de Berlijnse stadscommandant, generaal Weidling, verlaat de Rijkskanselarij om de capitulatie van de stad te tekenen.

zou zijn voor Russische soldaten de bunker bereikt zouden hebben. Daarom nam hij, na een korte lunch, definitief afscheid van Bormann, Goebbels en enige andere medewerkers, en trok zich daarna met Eva Braun in zijn vertrekken terug. Het was ongeveer half drie in de middag.

Over wat zich daar heeft afgespeeld bestaan twee versies. De meest verbreide is, dat Hitler zichzelf doodde door een schot in de mond en Eva Braun vergif nam. De lijken werden

ERFLATER VAN NIETS

DRS. A. V. N. VAN WOERDEN

jeden einzelnen verpflichtet, inner dem gemeinsamen Interesse zu dienen und seine eigenen Vorteile dem- gegenüber zurückzustellen. Von allen Deutschen, allen Nationalsozialisten, Männern und Frauen und allen Soldaten der Wehrmacht verlange ich, daß sie der neuen Regierung und ihren Präsidenten treu und gehorsam sein werden bis in den Tod.

Vor allen verpflichte ich die Führung der Nation und die Gefolgschaft zur peinlichen Ein- haltung der Rassegesetze und zum unbarmhertigen Widerstand gegen den Weltvergifter aller Völker, das internationale Judentum.

Gegeben zu Berlin, den 29. April 1945, 4.00 Uhr.

4

Als Zeugen:

Dr. Joseph Goebbels

Martin

Wilhelm Burgdorf

Joachim Krebs

Een politiek testament is een bepaald soort staatsstuk dat na de middeleeuwen in zwang is gekomen. Vorsten als keizer Karel V en Frederik de Grote gaven op deze manier hun inzichten, ervaringen en wensen door aan hun opvolgers. Het kenmerkende van een politiek testament is, dat er niet zozeer in staat wie de erfgenamen zijn en wat zij krijgen als wel wat zij behoren te doen in het belang van de dynastie en van de staat. Na de Franse Revolutie raakte het genre in onbruik, maar in de twintigste eeuw heeft Adolf Hitler, de politieke profeet van de radicale contrarevolutie, het nog eens tot leven gewekt, zij het dan op een heel eigenaardige manier. Dat paste ook wel bij de mentaliteit van deze man, die er een

volk zijn eigen stuk land kan geven. Vergeet nooit dat het heiligste recht op deze aarde het recht op land is dat men zelf wil bebouwen, en het heiligste offer het bloed dat men voor dit land vergiet.' Twee dingen vallen in dit korte stuk op. In de eerste plaats het feit dat hier een aspirant-staatshoofd aan het woord is; in vroeger dagen werden politieke testamenten niet door, maar voor kroonprinsen opgesteld. En verder springt het sterk imperialistische karakter van het stuk in het oog.

Wij hebben gezien hoe Hitler zijn eerste politieke testament zelf in praktijk heeft proberen te brengen. Toen hij in de nacht van 28 op 29 april 1945 zijn tweede politieke testament dicteerde, stond de mislukking van deze poging

punten niet zelf als een alibi had gekwalificeerd! Het was uitsluitend aan de joden en hun handlangers te wijten dat er een nieuwe wereldoorlog was uitgebroken, en daarom had hij de 'eigenlijke schuldige' laten boeten voor het vreselijke lijden van de 'Arische' volken, 'zij het ook met meer humane middelen'.

Maar hoe kwam het nu dat Duitsland de oorlog had verloren? Hitlers werkelijke mening, die hij duidelijk heeft uitgesproken, kwam hierop neer dat het Duitse volk als zodanig had gefaald en dat het daarom van de aardbodem diende te verdwijnen. Vlak voordat hij zijn tweede politieke testament ging dicteren, had hij zich zelfs nog laten ontvallen dat het met het nationaal-socialisme voorgoed gedaan was. Op schrift zetten liet de onverbeterlijke demagoog iets heel anders, namelijk dat hij blijmoedig stierf met de enorme prestaties van het Duitse volk voor ogen. Uit het offer van onze soldaten en uit mijn eigen verbondenheid met hen tot in de dood zal in de Duitse geschiedenis, hoe dan ook, eens weer het zaad kiemen voor de stralende wedergeboorte van de nationaal-socialistische beweging.'

Eigenlijk gaf Hitler in dit stuk helemaal geen antwoord op de vraag naar de oorzaken van de Duitse nederlaag. Hij volstond met een terloopse steek tegen de officieren van het oude leger en een expliciete veroordeling van Goering en Himmler. Verder benoemde hij een complete nieuwe Rijksregering, met Dönitz als staatshoofd, en hij verplichtte deze tot voortzetting van de strijd met alle middelen. 'Mogen zij zich ervan bewust zijn dat onze taak van de voltooiing van een nationaal-socialistische staat het werk van komende eeuwen vormt. (...) Bovenal verplicht ik leiding en volk tot nauwkeurige naleving van de wetten op het ras en tot onbarmhartig verzet tegen de wereldvergiftiger van alle volken, het internationale jodendom.' In deze laatste zin sprak Adolf Hitler tenminste uit wat hem in werkelijkheid bezielde.

In diezelfde nacht dicteerde hij bovendien nog een kort privé-testament. Ook dit was niet het eerste in zijn soort, want reeds op 2 mei 1938 had hij zijn erfgenamen aangewezen; ook in dit geval deed hij of het vroegere stuk niet bestond. In dit tweede privé-testament is niet de politieke profeet aan het woord, maar de sentimentele kleine burger, die Hitler ondanks alles was gebleven. Hij sprak dierbaar over het 'meisje' dat met hem zou sterven: 'de dood zal ons vergoeden wat mijn werk in dienst van mijn volk ons beiden heeft ontnomen'. Tot universeel erfgenaam benoemde hij de NSDAP en, als die er niet meer was, de staat; zijn schilderijen moesten worden tentoongesteld in de stad Linz. Wat als een persoonlijk aandenken kon dienen of nodig was voor een bescheiden burgerlijk bestaan, mocht executeur-testamentair Bormann toewijzen aan Hitlers familie, schoonmoeder, medewerkers en medewerksters. Ten slotte verklaarde de Führer dat hij en zijn vrouw meteen na hun dood ter plaatse wilden worden verbrand. Oorspronkelijk had hij de wens te kennen gegeven in München bij de doden van 9 november 1923 te worden bijgezet, maar die heilige plaats kon elk ogenblik in handen van de Amerikanen vallen.

EEN LAATSTE GESCHRIFT

Om vier uur in de morgen waren beide documenten gereed om te worden getekend. Er waren drie exemplaren van opgemaakt. Nadat Hitler ze had ondertekend, zetten Goebbels, Bormann, Krebs en Burgdorf als getuigen hun handtekening onder het politiek testament, terwijl het persoonlijke werd medeondertekend door Goebbels, Bormann en kolonel Nicolaus von Below, Hitlers adjudant van de luchtmacht, die voor dit doel was ontboden, omdat hij de afgelopen acht jaar deel had uitgemaakt van de naaste persoonlijke omgeving van de Führer. Na de ondertekening trok Hitler zich in zijn privévertrekken terug om wat rust te nemen. (...)

Nadat de Führer uit het gezelschap was verdwenen, trok ook Goebbels zich in zijn eigen vertrek terug en stelde daar zijn persoonlijke verdediging op in de vorm van een 'Aanhangsel aan het politieke testament van de Führer'.

'De Führer heeft mij bevolen', schreef hij, 'dat ik Berlijn moest verlaten, wanneer de verdediging van de hoofdstad van het Rijk zou mislukken, om als leidende figuur deel te nemen aan een door hem benoemde regering. Voor het eerst in mijn leven zie ik mij genooddaakt categorisch te weigeren aan een bevel van de Führer te gehoorzamen; mijn vrouw en kinderen sluiten zich bij mij aan in deze weigering. Anders zou ik — daargelaten nog het feit, dat gevoelens van menselijkheid en trouw ons verbieden de Führer in dit uur van de grootste nood in de steek te laten — de rest van mijn leven moeten doorbrengen als een verachtelijke verrader en ge-

mene schurk, en zowel mijn zelfrespect als dat van mijn medeburgers verliezen, welk respect toch onmisbaar zou zijn om vorm te kunnen helpen geven aan de toekomst van het Duitse volk en de Duitse staat. In het delirium van verraad dat de Führer omgeeft in deze meest kritieke dagen van de oorlog, moet er tenminste iemand zijn die hem onvoorwaardelijk trouw blijft, zelfs in de dood, ook al is dit in strijd met formele en (in materiële zin) volkomen gerechtvaardigde bevel dat hij heeft gegeven in zijn politieke testament. Ik ben overtuigd, dat ik hiermede de grootst mogelijke dienst bewijs aan de toekomst van het Duitse volk. In de moeilijke tijden die op handen zijn, zullen voorbeelden belangrijker zijn dan personen. Mannen, die het volk voorwaarts willen voeren op de weg naar de vrijheid, zullen altijd wel worden gevonden; de wederopbouw van ons volksleven zou echter onmogelijk zijn, wanneer een grondslag van duidelijke en opvallende voorbeelden ontbrak. Om deze reden geef ik, tezamen met mijn vrouw, en in naam van mijn kinderen, die nog te jong zijn om voor zichzelf te spreken, maar ongetwijfeld zouden instemmen met dit besluit, wanneer zij daar oud genoeg voor waren, uiting aan het onwrikbare voornemen de hoofdstad van het rijk niet te verlaten, zelfs niet wanneer zij mocht vallen, en liever naast de Führer een einde te maken aan een leven dat geen verdere waarde meer voor mij zou hebben, wanneer ik het niet zou kunnen besteden in dienst en aan de zijde van de Führer.'

(Uit: 'De laatste dagen van Hitler', door Trevor Roper — Den Haag 1947)

'monumentale' opvatting van politiek en geschiedenis op na hield; die dacht in termen van honderden en duizenden jaren; die zijn voorstellingen en doelstellingen niet alleen aan zijn tijdgenoten, maar ook nog aan het verre nageslacht wilde opdringen.

Reeds in het tweede deel van 'Mein Kampf', in 1926 dus, vatte Hitler zijn bekende ontwerp van een nieuwe buitenlandse politiek samen in wat hij zelf een 'politic testament' noemde. Daarin decreteerde hij onder meer: 'Duldt nooit het ontstaan van een tweede grote mogendheid op het vasteland van Europa. (...) Denkt nooit dat het Rijk veilig is, wanneer het niet nog eeuwen later aan iedere telg van ons

hem duidelijk voor ogen. Aangezien echter zelfonderzoek niets voor hem was, werd zijn laatste staatsstuk een miserabel geschrift vol zelfrechtvaardiging en zelfbeklag, met voor opvolgers en nageslacht geen echte inzichten en ervaringen; slechts een herhaling van wat hij een kwarteeuw lang had gepropageerd.

Om te beginnen deed hij nu of het politieke testament uit 1926 en alles wat daaraan vastzat, eenvoudig niet bestond. Hij had, zo beweerde hij, helemaal geen oorlog gewild, zeker in 1939 niet. 'Ik heb nog drie dagen voor het uitbreken van de Duits-Poolse oorlog de Britse ambassadeur in Berlijn een oplossing van de Duits-Poolse problemen voorgesteld' — alsof hij dat 'grootse aanbod' in zestien

DE OMSINGELING EN VEROVERING VAN BERLIJN

BEER

CAPITULEERT

Süddeutscher Verlag

L. J. HARTOG

Op 16 april waren de Russen met hun slotoffensief begonnen. Zjoekows 1e Witruissische Front was bij Küstrin en Frankfurt, Konjews 1e Oekraïense Front tussen Guben en Muskau naar voren gegaan. Na een paar dagen hadden ze de Duitse stellingen aan Oder en Neisse overrompeld of achter zich gelaten. De richting van hun aanvallen — Zjoekow stuurde kennelijk op de ruimte ten noorden, Konjew op het gebied ten zuiden van Berlijn aan — maakte al spoedig duidelijk, dat de Russen met de hoofdstad wilde gaan doen wat Montgomery en Bradley enige weken eerder met het Ruhrgebied hadden gedaan: uitschakeling via een dubbele omvatting.

In de namiddag van 25 april, toen Russen en

Op papier was de verdediging van de Rijkshoofdstad behoorlijk geregeld. Volgens het desbetreffende bevel van 9 maart was er allereerst een buitenste versperringsring (die alle voorsteden omsloot), vervolgens een buitenste verdedigingsring (rondom het eigenlijke stadsgebied), daarna een binnenste verdedigingsring (die om de binnenstad lag en samenviel met de Berlijnse *Stadtbahn*) en tenslotte 'de Citadel' (die de regeringsgebouwen in het centrum omsloot). Voor een efficiënte verdediging zouden echter nodig zijn: verdedigingswerken (versperringen, tankgrachten, loopgraven, barricaden, mijnenvelen) om aan de geplande ringen gestalte te geven en troepen om de verdedigingswerken

hoofdstad teruggeslagen troepen, die doorgaans vermoeid en voor het merendeel zonder illusie waren.

Bezie men de situatie op 26 april, dan blijkt dat de Russen vooral in het oosten al diep in de binnenste verdedigingsgordel waren binnengedrongen. Ze stonden op nog slechts drieduizend meter van de Rijkskanselarij, vandaaruit Goebbels de uiteindelijke zegepraal verkondigde. Mits men volhield, tot van buiten af de Russen verslagen zouden worden en daarmee de verdedigers van Berlijn zouden worden ontzet — desnoods met behulp van de Amerikanen, want 'het tactisch optreden van de bolsjewisten bewijst', aldus de *Panzerbär* (het tot in de laatste dagen verspreide strijdblad

Amerikanen bij Torgau contact met elkaar maakten, ontmoetten Zjoekows en Konjews tanks elkaar bij Ketzien, ten westen van Berlijn. De Rijkshoofdstad was omsingeld; Moskou had de strop om de Berlijnse hals gelegd. Nu kon de aanval op de stad vanuit alle richtingen worden ingezet. De aanval op de administratieve eenheid Groot-Berlijn (een ellipsvormig gebied met doorsneden van dertig tot veertig kilometer) was reeds op 21 april begonnen en tot en met 24 april hadden de Russen bekende voorsteden als Köpenick, Zehlendorf, Pankow, Weissensee en Lichtenberg weten te bezetten. Op de dag van de omsingeling namen ze Tegel en Reinickendorf en drongen dieper door in de binnenste verdedigingsgordel van Berlijn.

te bemannen. Beide waren slechts in beperkte mate aanwezig. Men had voldoende tijd gehad om verdedigingswerken aan te leggen, maar het was er niet van gekomen. Men kon, tot na 16 april, de bevolking moeilijk oproepen om van Berlijn één grote vesting te maken, als men tegelijk beweerde dat de Russische aanval aan de Oder tot staan zou worden gebracht. Hier sneed de propaganda zichzelf in het vlees. En na 16 april was er niet veel tijd meer om Berlijn in staat van efficiënte verdediging te brengen. Ook soldaten waren er te weinig. Wie vechten kon, werd naar het Oderfront gestuurd. Het gevolg was, dat toen de Russen de stad naderden, het zwaartepunt van de mankracht lag bij *Volkssturm*, *Hitlerjugend* en op de

voor de verdedigers van Berlijn') op 26 april, 'dat het hun duidelijk wordt, dat ze in de allernaaste toekomst rekening zullen moeten houden met een versterking van de Duitse defensie door de westelijke geallieerden' ... Nadat hij de geestelijke crisis van 22 april ('Het is afgelopen, afgelopen!') had overwonnen, had Hitler zich weer met alle macht geworpen op de verdediging van Berlijn en het ontzet van buiten. Hoe wilde hij die verdediging, hoe het ontzet? Het eerste was eenvoudig: 'De Rijkshoofdstad', aldus het bevel van 9 maart, 'wordt tot de laatste man en de laatste patroon verdedigd.' Op de avond van de tweeëntwintigste had hij de organisatie van verdediging en ontzet nader geregeld door een

splitsing van het commando: hij zou in Berlijn blijven om (in samenwerking met stadscommandant Helmuth Weidling) de verdediging te leiden — Jodl en Keitel moesten Berlijn verlaten om van buiten af het ontzet van de stad te bewerkstelligen. Het ging dus nog slechts om Berlijn: alle troepen in de wijde omgeving van de Rijkshoofdstad zouden hun vroegere opdrachten moeten vergeten en naar Berlijn op moeten rukken. Daartoe moest Wenck (12e leger) de Amerikanen aan de Elbe de rug toekeren, moest de ergens tussen de Oder en Berlijn ingesloten Busse (9e leger) door de Russische linies naar het westen uitbreken en moest de inmiddels al zo vaak vervloekte Steiner vanuit het gebied ten noorden van Berlijn naar het zuiden trekken. Vooral op Wenck was Hitlers hoop gevestigd; de man zou met zijn linkerflank Berlijn vanuit het zuidwesten moeten binnenvallen en met zijn rechterflank, na vereniging met Busses troepen de stad eveneens vanuit het zuiden moeten ontzetten. En zo behoorde zich, naar Hitlers voorstelling, een merkwaardige tweefrontenoorlog in en om Berlijn te ontwikkelen, die, in zijn niet-aflatende fantasie, zou moeten eindigen in een fijnmalen van de Russen tussen de Duitse verdedigers in de stad en de Duitse ontzeters buiten de stad.

27 april. Hetzelfde beeld van oprukkende Russen, die Spandau veroverden, in Schöneberg en Kreuzberg doordrongen en bij de Alexanderplatz het stadscentrum bereikten. Tijdens hun opmars drongen ze de *U-Bahn* binnen om de verdedigers in de rug te komen. Hitler beval de sluizen van de Spree te openen, waardoor de metro onder water zou lopen. Men deelde hem mee dat de ondergrondse vol zat met vluchtelingen. 'Wilt u de Russen soms hier hebben?', was Hitlers commentaar. Bijge-

Rechtsboven: in 'Der Panzerbär', de laatste uitgave van de nazi-propaganda, werd de Berlijners niet alleen de komst van Duitse reservetroepen voorgespiegeld, maar vroeg het 'Freikorps Mohnke' ook om verdedigers.

Links: Russische 'katoesja's' bestoken vanuit Berlijn-Lichterfelde de binnenstad en vooral het gebied rondom de Rijkskanselarij, waar het restant van de nazi-top zich bevindt.

Rechtsonder: de verdedigers van Berlijn waren in hoofdzaak gerekruteerd uit leden van de 'Hitlerjugend' en de 'Volkssturm'. Oude mannen en kinderen groeven zich in en wachtten met pantservuisten op de Russische tanks.

volg gingen de sluizen open en kolkte het water de ondergrondse binnen. Duizenden, vooral vrouwen en kinderen, verdronken daarbij als ratten.

Ondertussen telegrafeerde de Führer naar Keitel in Noord-Duisland: 'Ik verwacht het ontzet van Berlijn. Waar is Wenck? Wat gebeurt er bij het 9e leger? Wanneer verenigen Wenck en het 9e leger zich?' Voorlopig kwamen er geen antwoorden die enig houvast boden. Stadscommandant Weidling geloofde niet meer in ontzet en stelde Hitler voor Berlijn te verlaten, dwars door de Russische linies. 'Ik sta er met mijn leven borg voor, dat u gezond en wel uit Berlijn komt', zei Weidling. 'Nee', antwoordde Hitler, 'zelfs als de uit-

Lesen und weitergeben!

Der Panzerbär

26. April 1945

KAMPFBLAT FÜR DIE VERTEIDIGER GROSS-BERLINS

Die Schlacht auf dem Höhepunkt Deutsche Reservern im Eilmarsch auf Berlin

Schl 2 1/2 Monaten rennen die Sowjets gegen Breslau an

Aus dem Führerhauptquartier, 25. April
Das Oberkommando der Wehrmacht gibt bekannt:
Beiderseits der unteren Weser und im Frontbogen zwischen dem Küstenkanal und Delmenhorst behaupteten sich unsere Divisionen bei geringem Geländeverlust gegen alle Durchbruchversuche der Engländer und Kanadier.
Von der Weser südöstlich Bremen bis zur Elbe bei Horneburg hielten die schweren Abwehrkräfte mit gleicher Stärke an. Zäh Widerstand leistend, behaupteten unsere Verbände ihre Stellungen. Die Stadt Horneburg wurde wiedergenommen.
In der Schlacht um Berlin wird um jeden Fußbreit Boden gerungen. Im Süden drängen die Sowjets bis in die Linie Babelsberg — Zehlendorf — Neukölln vor. Im östlichen und nördlichen Stadtgebiet dauern heftige Straßenkämpfe an. Westlich der Stadt erreichten sowjetische Panzerspitzen den Raum von Nauen und Kelz. In Nordwestlich Oranienburg wird das Nordufer des Ruppiner Kanals gegen starke Angriffe gehalten. Wiederholte Vorstöße auf Eberswalde führten zu Einbrüchen im südlichen Stadt-

durch den Vorstoß starker feindlicher Infanterie- und Panzerverbände zwischen Reggio und Ferrara an den Po verlagert. Die Angriffe der 5. amerikanischen Armee im ligurischen Küstenabschnitt und im westetruskischen Apennin blieben in der Masse vor unseren Gebirgsstellungen liegen.
Starke kommunistische Bandenkräfte haben sich in dem unwegsamen Gebirgsgebiet Nordwestdalmatiens bis in den Raum Fiume vorgeschoben und stehen im Stadtrand im Kampf mit unserer Besatzung.
Im Südschnitt der Ostfront hat sich die Lage weiterhin gefestigt. Der Schwerpunkt der Kämpfe lag gestern bei Brünn, wo die Bolschewisten einen tieferen Einbruch erzielten. Nordwestlich Mäh-

Feind befreit. Die Bolschewisten hatten in diesen Kämpfen sehr hohe blutige Verluste, umfangreiche Beute wurde eingebracht.
An der Oderfront griff der Gegner aus seinem Brückenkopf nördlich Gartz unter starkem Artillerie- und Schlachtfliegerinsatz an und konnte bis in den Raum westlich Tantow vorstoßen. Weiter nördlich wurden wiederholte Angriffe in gutem Zusammenwirken mit unserer Artillerie zer schlagen.
Auf der Landzunge von Pillau errangen unsere Verbände in schweren Waldkämpfen erneute Abwehrerfolge.
Vor der westnordwestischen Küste brachten Sicherungsfahrzeuge der Kriegsmarine neun britische Jagd-

Freikorps Mohnke ruft!
Männer von Berlin!
In dieser Stunde der letzten großen Entscheidung im Kampf um Berlin gibt es wie immer in der deutschen Geschichte fanatische Einzelkämpfer, die mehr tun wollen als ihre Pflicht, die sich dem verhassten Feind mit allen Mitteln entgegenwerfen wollen, um ihm heimzuzahlen, was er an Leid und Tod, an Unglück und Zerstörung über unser Volk und über unsere Stadt gebracht hat.
Auch Ihr gehört dazu!
Auch Ihr habt den unbändigen Willen, beim letzten entscheidenden Gegenstand gegen die in unser Berlin eingedrungenen Bolschewisten an erster Stelle zu stehen! Euer Platz ist im Freikorps Mohnke!
Das Freikorps Mohnke stellt kampfbereite und entschlossene Männer sofort ein!
Leuchtend zeigt es sich jetzt in der höchsten Gefahr, wer ein anständiger Kerl ist und das Herz auf dem rechten Fleck hat, wer keinen Einsatz scheut und treu zur selbstgewählten Fahne steht!
Niemand haben wir uns dem Führer mehr verbunden gefühlt als in dieser Stunde, in der er sich entschied, unter uns zu bleiben, mit uns zu kämpfen und den Feind zu schlagen.
Es lebe der Führer!

Ein Hundsfott, wer in dieser Stunde die schimpfliche Feigheit dem männlichen Kampfe vorzieht
risch-Ostern wurden erneute Durchbruchversuche des Feindes zerschlagen.
Bei Tage warfen schwächere Kampfverbände Bomben im süd-

braak lukt, raken we toch maar van het ene in het andere insluitingsgebied. Daar kan ik dan onder de blote hemel of in een boerderij op het einde gaan zitten wachten. Neen, ik blijf hier.'

28 april. Gevochten werd er tussen de Wilhelmstrasse en de Alexanderplatz. Krebs telefoonde aan Keitel: 'Als de hulp van buiten niet binnen 24 tot 48 uur komt, is het te laat.' Goebbels schreeuwde het overal rond: het leger van Wenck is in aantocht. In de door de Russen bezette stadsdelen werd inmiddels de Moskouse zomertijd ingevoerd. In de loop van de dag kwamen enkele vage berichten binnen over Wenck. Hij zou tot Ferch, tien kilometer ten zuiden van Potsdam gelegen, zijn opgerukt.

Novosti Press

meters vooruit en bereikte Beelitz. Op 27 april stond hij in Ferch en was daarmee Berlijn tot op korte afstand genaderd. Maar toen verliet de voorspoed hem. De Russen wierpen verse troepen in de strijd, met name in Wencks flanken. Nu moest Wenck kiezen. Hij kon al zijn troepen in de aanval werpen, in de richting van Berlijn, maar dan zouden de Russen hem in de rug van de Elbe afsnijden. Hij kon zijn flanken versterken om de verbinding met de Elbe te bewaren, maar zou dan niet voldoende kracht hebben om naar Berlijn door te stoten, te meer omdat Busse hem berichtte, dat op het 9e leger, ook als de vereniging lukte, niet meer kon worden gerekend. En Wenck deed zijn keuze. Hij geloofde niet meer aan de eindover-

Novosti Press

Direct na Keitels bezoek in de nacht van 22 op 23 april was Wenck begonnen zijn leger om te draaien. Hij keerde de Amerikanen de rug toe en maakte front tegen de Russen. Dat nam een paar dagen in beslag. Voortdurend stond hij in telegrafisch contact met Busse (9e leger), die hij aanraade met zijn troepen naar het westen uit te breken. Hij beloofde hem halverwege tegemoet te komen. In de vroege uren van 26 april begon vanuit de ruimte Belzig-Brandenburg het laatste offensief van de Wehrmacht in de Tweede Wereldoorlog. Men schoot goed op — in bloedige gevechten van man tegen man werden sterke Russische troepeneenheden in de pan gehakt. Op de eerste dag kwam Wenck enkele tientallen kilo-

Hierboven: hoog boven de verwoeste Berlijnse binnenstad hijsen twee sergeants van het Russische leger de Sowjetvlag op het gebouw van de Rijksdag. Het huzarenstukje vond plaats op 30 april, een uur voor Hitlers dood.

Geheel boven: een groepje verdedigers van de Duitse hoofdstad heeft zich overgegeven aan de Russen. In totaal verdwenen ongeveer 70.000 stadsverdedigers in gevangenschap.

Links: het einde van het Derde Rijk. Uitgeput en zonder illusies zit een Duitse soldaat op de puinhopen van het gebouw van de Rijksdag, waarin vanaf 1933 de nationaal-socialisten alleenheersers waren.

winning, wel aan de krijgsgevangenschap. Daar hij die liever achter Amerikaans, dan achter Russisch prikkeldraad wilde uitzitten, besloot hij zijn flanken te verdedigen en Berlijn op te geven. Hij zegde Busse toe, dat hij Beelitz zou vasthouden om hem op te vangen en seinde aan Keitel: 'Het 12 leger is over het gehele front in de verdediging. Een aanval op Berlijn is niet meer mogelijk, te meer niet daar op steun van het 9e leger niet meer kan worden gerekend.'

En in het noorden? Steiners chef, Heinrich, redeneerde als Wenck: hij zag zijn taak niet in het organiseren van een opmars naar Berlijn, die, gezien de krachtsverhoudingen, zeker op een dodenmars zou uitlopen en hele divisies in

(de boven alles gevreesde!) Russische krijgsgevangenschap zou brengen. Hij wilde de samenhang tussen de troepen bewaren, van oost naar west uitwijken en naar de Elbe teruggaan, opdat men zich aan de Amerikanen of Britten zou kunnen overgeven. Bijgevolg legde hij Keitels bevel om naar Berlijn op te rukken naast zich neer en werd op 29 april vervangen door Tippelskirch.

29 april. In de loop van de dag werd de toestand precair: de Russen waren nog vierhonderd meter van de Führerbunker verwijderd. Nadat Hitler om half elf het bericht van Mussolini's dood had ontvangen, liet hij om elf uur het laatste telegram naar Jodl uitgaan. 'Beantwoord onmiddellijk deze vragen: Waar is de voorhoe-

Dönitz, tot opvolger had benoemd. Zij die van Hitlers dood wisten, oefenden zich in de sinds jaren niet meer gebezigde groet: Goedenavond.

Daar de belangrijkste in de bunker achtergebleven officieren zelfmoord pleegden (waaronder Burgdorf en Krebs), kwam de verantwoordelijkheid voor alle militaire en civiele zaken op 1 mei bij stadscommandant Weidling te liggen. De man zag maar één mogelijkheid: capituleren. In de middag van de tweede mei werd de capitulatieovereenkomst ondertekend door Weidling en de Russische generaal Tsjoekow, die bij Stalingrad een leger had gecommandeerd. In het centrum van de stad

uitzond. 'Heden, 2 mei 1945, is Berlijn, de hoofdstad van Duitsland, het centrum van het Duitse imperialisme, de oorsprong van de Duitse agressie, geheel en al bezet.' De dagorder gaf een opsomming van 176 officieren die zich bijzonder dapper hadden gedragen. Ter ere van de troepen die Berlijn hadden veroverd, klonken die avond 24 artilleriesalvo's uit 324 kanonnen boven de Russische hoofdstad. Op 3 mei was de oorlog voor Berlijn voorbij. Het schieten had opgehouden, de stilte trad in. De stad was vrijwel totaal verwoest. Hitler had gelijk gekregen: 'Wie over tien jaar naar Berlijn komt, zal de stad niet meer herkennen', had hij enkele jaren voor de oorlog uitgeroepen. Twee dagen eerder, op 1 mei, waren 30.000

de van Wenck? Wanneer valt Wenck aan? Waar is het 9e leger? Wanneer breekt het 9e leger door?

30 april was nog maar een paar uur oud, toen het antwoord binnenkwam: 'Voorhoede Wenck vastgelopen ten zuiden van de Schwielofsee. Het 12e leger is niet meer in staat een aanval op Berlijn in te zetten. Het 9e leger is volkomen ingesloten.' Het was een duidelijk antwoord. Hitler stelde geen vragen meer. Hij wist het nu wel. In de getergde, brandende stad werd de laatste strijd gevochten. Om half drie plantten twee Russische sergeanten de rode vlag op het Rijksdaggebouw. Een uur later pleegden Adolf en Eva Hitler zelfmoord. Om 6 uur seinde Bormann aan Dönitz in Plön dat Hitler hem,

Haveloze mannen van het Berlijnse garnizoen wachten te midden van hun vrijwel volledig verwoeste stad op transport naar de Russische krijgsgevangenkampen. Velen zijn gewond, de meesten volledig uitgeput.

werd de strijd vrijwel onmiddellijk gestaakt. Maar in Halensee werd letterlijk tot de laatste man gevochten. En op de avond van die tweede mei trachtten ontelbare soldaten en burgers alsnog de stad via de bruggen naar Spandau te verlaten. In panische angst voor de Russen vluchtten ze over straten en bruggen die onder vuur lagen; velen werden hierbij gedood of gewond. Het was op deze avond, dat radio Moskou een van Stalins langste dagorders

soldaten in Beelitz, ten zuidwesten van Berlijn, aangekomen. Het was het overblijfsel van Busses 9e leger, dat aan de Oder had gestaan. In Beelitz stootten ze op de soldaten van Wencks 12e leger. Ze hadden tien dagen moeten lopen, kruipen en vechten, bijna zonder slaap en voedsel. Toen ze bij het 12e leger arriveerden, waren ze aan het eind van hun krachten. Duizenden gingen onmiddellijk na aankomst, uitgeput, lichamelijk en geestelijk gebroken, tegen de grond. Enige dagen later gingen het 12e leger en de resten van het 9e leger, in totaal 100.000 man, aan de Elbe in Amerikaanse krijgsgevangenschap. Rond 70.000 Berlijnse verdedigers verdwenen achter Russisch prikkeldraad.

DRIEMAAL HET EINDE

WOLF KIELICH

Om half twaalf in de ochtend van 3 mei arriveerde in Montgomery's hoofdkwartier op de Lüneburgerheide een Duitse delegatie, die met toestemming van Dönitz door het OKW was gemachtigd te onderhandelen over een eventuele capitulatie van de Duitse troepen in Noord-Duitsland. De delegatie bestond uit admiraal Von Friedeburg, de nieuwe opperbevelhebber van de Duitse marine, generaal Kinzel, stafchef van veldmaarschalk Busch, die de legers op Montgomery's noordelijke en westelijke flank commandeerde, vice-admiraal Wagner en majoor Freidel, een stafofficier. Zij werden opgesteld onder de vlaggemast voor de caravan van Montgomery. De Engelse veldmaarschalk liet hen enige minuten wachten, en toen hij

Montgomery in zijn hoofdkwartier op de Lüneburgerheide met de Duitse delegatie die op 3 mei 1945 in opdracht van admiraal Dönitz kwam onderhandelen over een eventuele Duitse capitulatie in Noord-Duitsland.

naar buiten kwam, zag hij de Duitsers in de houding springen en met sombere gezichten salueren. Boven hen waaide fier de Engelse vlag. Het was een moment dat Montgomery bijzonder veel voldoening gaf. Hij vroeg zijn tolk: 'Wie zijn deze mannen?' De tolk noemde hun rangen en namen. Toen vroeg Montgomery: 'Wat wensen zij?' Friedeburg begon daarop een brief voor te lezen van veldmaarschalk Keitel.

De brief behelsde een voorstel om de drie Duitse legers die tussen Berlijn en Rostock terugtrokken voor de Russen, te laten capituleren voor de Engelsen. Na alles wat zij in de Sowjetunie en in Polen hadden misdreven, waren de Duitsers nu bezeten door een panische angst voor de wraak van de Russen.

Montgomery antwoordde dat hij het voorstel niet in overweging nam. De legers op zijn oostelijke flank, die in gevecht waren met de Russen, moesten ook voor de Russen capituleren. Hijzelf kon slechts de onvoorwaardelijke overgave aanvaarden van de troepen op zijn westelijke en noordelijke flank, met inbegrip van alle strijdkrachten in Nederland, Sleeswijk-Holstein en Denemarken. 'Dit kan ik aanvaar-

den als een tactische capitulatie op het slagveld van vijandelijke troepen die direct tegenover mij staan, en van hun reserves in Denemarken.' Friedeburg antwoordde dat hij daartoe niet gemachtigd was, maar hij wilde wel een beperkte overeenkomst sluiten om het lot van de burgerbevolking in die gebieden te verlichten. Montgomery weigerde daarover te praten. Kort en bondig zei hij dat, als de Duitsers in de door hem genoemde gebieden weigerden onvoorwaardelijk te capituleren, hij de strijd onmiddellijk zou voortzetten. Hij liet de delegatie op een kaart zien hoe hopeloos de situatie voor de Duitsers was. Het bleek dat Friedeburg en de anderen tot dusver een veel te optimistisch beeld van de posities van de Duitse legers hadden gehad, en ontsteld staarden zij naar de kaart. Montgomery besloot hen maar

Links: op 8 mei 1945 capituleerden de Duitsers opnieuw, nu in Berlijn, ten overstaan van de Russen. Hier tekent de Russische maarschalk Zjoekow het capitulatiedocument.

Rechtsboven: een overzicht van de militaire situatie in Duitsland op het moment van de Duitse capitulatie. Van 'Groot-Duitsland' is weinig meer over dan een strook land tussen het oostelijk en het westelijk front.

Rechtsonder: op 7 mei 1945, zeer vroeg in de ochtend, ondertekenden generaal Jodl en admiraal Von Friedeburg in het hoofdkwartier van generaal Eisenhower te Reims de capitulatie van alle Duitse troepen.

Hieronder: de overwinnaars te Reims. Van links naar rechts de generaals Soeslaparow, Morgan, Bedell Smith en Eisenhower (met zijn 'capitulatiepennen') en maarschalk Tedder.

een tijdje alleen te laten om alles goed te overdenken. Hij zond hen weg naar een tent, waar zij in gezelschap van slechts één Engelse officier konden lunchen. Tijdens de maaltijd begon admiraal von Friedeburg te huilen. De anderen aten zwijgend.

Na de lunch zei Von Friedeburg dat hij bereid was Montgomery's voorstel over te brengen aan Keitel en erop aan te dringen dat het werd geaccepteerd. Samen met Freidel ging hij per auto terug door de linies, met de opdracht uiterlijk om zes uur de volgende middag terug te zijn.

Montgomery was er zeker van dat zij zouden terugkeren met de volmacht de onvoorwaardelijke capitulatie te ondertekenen en liet op 4 mei om 5 uur 's middags de oorlogscorrespondenten bij zich komen. Terwijl de persconferentie nog aan de gang was, werd de terugkomst van Von Friedeburg gemeld. De Duitse delegatie werd weer opgesteld onder de Engelse vlag en Montgomery nodigde de journalisten uit hem te vergezellen. Even trok hij zich met Von Friedeburg terug in zijn caravan en zei: 'Ik wil alleen maar 'ja' of 'nee' horen.' 'Ja', antwoordde Von Friedeburg. In een speciaal daarvoor opgezette tent werd om half zeven in tegenwoordigheid van de pers de capitulatieovereenkomst ondertekend — met een gewone kroontjespen. De volgende dag vloog Friedeburg naar Brussel, vanwaar hij per auto naar Eisenhower's hoofdkwartier in Reims werd gebracht. Onderweg viel hij in slaap; hij schrok pas wakker, toen de auto stopte voor het schoolgebouw waarin Eisenhower's staf was gevestigd. Hij werd ontvangen door de stafchef van Eisenhower, generaal Bedell Smith, die hem onmiddellijk het reeds opgestelde capitulatie-document voorlegde. Eisenhower eiste de onvoorwaardelijke capitulatie van *alle* Duitse strijdkrachten, waar ook in Europa, voor *alle* geallieerden op een en hetzelfde tijdstip. Von Friedeburg zei dat hij geen volmacht had een dergelijk document te ondertekenen. Hij kreeg daarop toestemming Dönitz radiografisch om nadere instructies te vragen, waarop uit Flensburg werd geantwoord dat generaal Jodl naar Reims zou komen.

Het was duidelijk dat de Duitsers tijd probeerden te winnen om nog zoveel mogelijk troepen de gelegenheid te geven zich over te geven aan de Amerikanen of Engelsen. Eisenhower was echter niet van plan dit spel mee te spelen. Toen Jodl in de middag van 6 mei te Reims arriveerde, werd hem door Smith aan zijn verstand gebracht dat, als er nog langer gedraald zou worden, het gehele geallieerde front zou worden afgesloten voor vluchtelingen. Jodl wierp tegen dat van de Duitse legers die tegenover de Russen stonden (het ging om meer dan twee miljoen soldaten), niet kon worden verwacht dat zij het capitulatiebevel zouden opvolgen en vrijwillig in 'bolsjewistische slavernij' zouden gaan. Ze zouden waarschijnlijk blijven doorvechten, zolang zij nog een kans zagen te ontkomen naar het door de Britten of Amerikanen bezette gebied. Smith antwoordde dat het OKW daar niet verantwoordelijk voor zou worden gesteld, en wees Jodl er verder op dat de Duitsers nu werden geplaatst voor de gevolgen van het hoge spel dat zij hadden gespeeld. 'Toen wij de Rijn overstaken, was de oorlog voor u afgelopen. Veel ellende had u kunnen voorkomen, als u toen

UW OVERWINNING

Op de dag van de Duitse capitulatie sprak Churchill vanaf het balkon van het ministerie van Gezondheid tot de menigte:

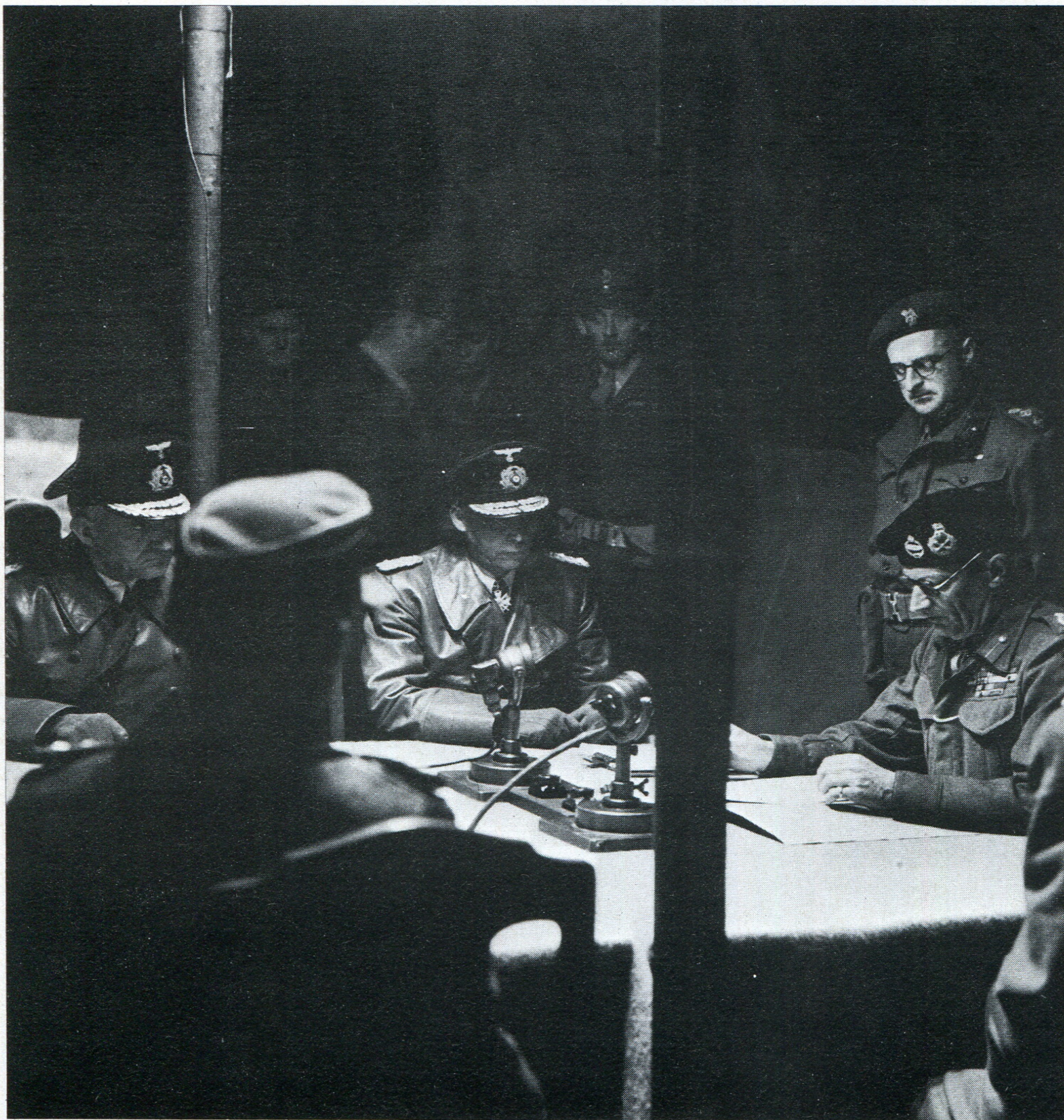
'God zegene u allen. Dit is uw overwinning! Het is de overwinning van de vrijheid in ieder land. In onze lange geschiedenis hebben we nimmer een grotere dag gezien dan deze. Iedereen, man of vrouw, heeft zijn best gedaan. Iedereen heeft dat geprobeerd. Noch de lange jaren, noch de gevaren, noch de hevige aanvallen van de

vijand hebben op enigerlei wijze de onafhankelijke moed van de Britse natie verzwakt.

Ernest Bevin speelde voor dirigent toen de menigte 'For he's a jolly good fellow' zong.

Die avond verscheen Churchill opnieuw op het balkon, nu in de schijnwerpers, samen met de leden van het kabinet, en hij ging de menigte voor in 'Land of Hope and Glory'.

(Samengevat uit: 'Winston Churchill als kolonel Warden', door Gerald Pawle en 'Great War Speeches', door Sir Winston Churchill)

Imperial War Museum

had gecapituleerd. Maar u bleef hopen op een breuk tussen ons en de Russen. Dat is niet gebeurd. Wij kunnen u nu verder niet helpen.'

Jodl kwam toen met het voorstel voor een capitulatie in twee fasen: eerst een staakt-het-vuren en pas enige tijd daarna een verbod voor troepenverplaatsingen. Smith ging naar Eisenhower, die het voorstel onmiddellijk afwees. Hij bleef onmiddellijke capitulatie eisen en gaf Jodl een half uur bedenktijd. 'Als u weigert, kunt u verder alleen met de Russen onderhandelen en sluiten wij direct onze linies voor iedere uit het oosten komende burger of soldaat.'

Nu moest Jodl bekennen dat hij geen volmacht tot ondertekening had en eerst nog Dönitz

In een speciaal daartoe opgezette tent werd op 4 mei 1945 de capitulatie van alle Duitse troepen aan het Britse front getekend. Hier leest Montgomery de voorwaarden voor. Rechts van hem Wagner en Von Friedeburg.

telegrafisch om toestemming moest vragen. Pas om half twee in de ochtend van 7 mei kwam antwoord uit Flensburg: 'Admiraal Dönitz geeft volmacht tot ondertekening. Keitel.' Een uur later betraden Jodl en Von Friedeburg het lokaal waar op een tafel de capitulatiepapieren in viervoud gereed lagen. Nu werden zij voor het eerst ook geconfronteerd met generaal Eisenhower, die binnentrad, gevolgd door vertegenwoordigers van de Rus-

sische, Franse en Britse strijdkrachten. Eisenhower keek de Duitsers ijskoud en afwijzend aan. Het leek alsof het hem moeite kostte zijn afkeer te onderdrukken. Met twee vulpennen, die Eisenhower speciaal voor dit doel al anderhalf jaar bij zich droeg, werd de onvoorwaardelijke overgave van alle Duitse troepen ondertekend, ingaande op 8 mei te middernacht. Via zijn tolk vroeg Eisenhower Jodl of hij alle bepalingen van het door hem ondertekende document had begrepen. 'Jawohl!', antwoordde Jodl. Daarop zei Eisenhower: 'U bent er in de functie die u thans bekleedt, maar ook persoonlijk voor verantwoordelijk dat de clausules van deze capitulatieoorkonde worden opgevolgd, ook die welke betrekking hebben op de officiële overgave aan Rusland, waarvoor de Duitse opperbevelhebbers op een door het Russische oppercommando te bepalen tijdstip in Berlijn moeten verschijnen. Dit is alles!' Jodl salueerde en vertrok. Eisenhower ging naar bed. Er werd geen feest gevierd.

Op 8 mei kreeg Dönitz bevel een delegatie naar de Rijkshoofdstad te sturen, waar de Duitsers in tegenwoordigheid van maarschalk Zjoekov op het Russische hoofdkwartier ook ten overstaan van de Russen capituleerden. Het was de bedoeling dat pas daarna het nieuws van de Duitse overgave wereldkundig zou worden gemaakt. Een van de correspondenten die bij de ceremonie te Reims aanwezig waren, verbrak echter het embargo, wat nogal veel opschudding teweegbracht, maar voor het verdere verloop van de gebeurtenissen geen consequenties had.

De Duitse delegatie, onderleiding van Keitel, Von Friedeburg en de luchtmachtgeneraal Stumpf, werd per vliegtuig naar Berlijn gebracht. In Zjoekovs hoofdkwartier wachtten nu behalve de Russische maarschalk zelf, de Engelse luchtmaarschalk Tedder, de Amerikaanse generaal Spaatz en de Franse generaal De Lattre de Tassigny. Weer zetten de Duitsers hun handtekeningen.

In Washington hield president Truman al vroeg in de ochtend een persconferentie. Een half uur later sprak hij via de radio het Amerikaanse volk toe. Hij benadrukte het feit dat de zege pas half gewonnen was. De oorlog met Japan zou nog een grote krachtsinspanning vergen, ook al stond de uitslag vast.

Stalin richtte zich op 9 mei met een proclamatie tot het Russische volk. Over de bondgenoten van de Sowjetunie werd met geen woord gerept. Hij sprak smalend over de 'wolfachtige natuur van de Duitse machthebbers, die verdragen en overeenkomsten slechts beschouwen als een vodge papier' en waarschuwde dat men hen ook nu niet vertrouwen kon. Hij eindigde zijn rede met de woorden: 'Glorie aan ons heldhaftige rode leger, dat de onafhankelijkheid van ons vaderland verzekerd en de zege op onze vijand bevochten heeft! Glorie aan ons grote volk, het overwinnaarsvolk! Eeuwige glorie aan de helden die in de strijd tegen de vijand gevallen zijn en hun leven hebben gegeven voor de vrijheid en het geluk van ons volk!' Die avond klonk om tien uur in Moskou weer het gebulder van kanonnen. Duizend stukken zwaar geschut brachten met dertig salvo's een saluut aan de Russische strijdkrachten en verkondigden dat het Derde Rijk voor altijd eerloos en roemloos ten onder was gegaan.

DE REGERING-DÖNITZ

REGERING ZONDER RUK

DRS. R. L. SCHUURSMA

ABC Press

Na de capitulatie lieten de Britse troepen een enclave in Flensburg-Mürwik onbezet, waar de Duitse schijnregering onder Dönitz, die hier het 'regeringsgebouw' verlaat, zelfs eigen wachtposten mocht opstellen.

begroet en met enthousiasme gevolgd. Het Derde Rijk betekende het herstel van een 'gezond' nationalisme, en zo hij al iets merkte van 'oneervolle' bijverschijnselen, dan viel het hem in zijn betrekkelijk geïsoleerde positie als marineofficier niet moeilijk aan de diepere betekenis daarvan voorbij te gaan. Voor de directe samenhang tussen het regime der bruinhemden en een onmenselijke terreur tegenover joden en andere 'vijanden' had hij

geen oog; zijn niet geringe intelligentie bleef geheel gericht op de vervulling van zijn taak als bevelhebber. Het was de militaire ontredde die hem ertoe had gebracht over een capitulatie te denken; de erecode van de marineofficier — dat eigenaardige mengsel van platvloerse romantiek en zinledig geworden traditie — stond hem niet toe de overgave van zijn strijdmacht te overleven. De telegrammen van Bormann gaven echter tot zijn totale verrassing een nieuwe inhoud aan zijn leven. Het laatste *Führerbefehl* moest worden uitgevoerd. Wie hem door Hitler daarbij als ministers waren toegedacht, bleef Dönitz vooralsnog onbekend en hij hield dus, wat dat betreft, de handen vrij. Verder interpreteerde hij de telegrammen

Even over half zeven in de avond van 30 april 1945 kwam in het hoofdkwartier van Dönitz te Plön het eerste telegram uit Berlijn binnen, waaruit bleek dat *Grossadmiral* Karl Dönitz de twijfelachtige eer genoot Hitler te mogen opvolgen. Dönitz was eindelijk tot het inzicht gekomen dat de nederlaag voor de deur stond. Tegenover zijn schoonzoon *Fregattenkapitän* Günter Hessler had hij gezegd dat hem binnenkort niet anders meer te doen stond dan met de gewapende macht onder zijn bevel te capituleren en zelf de dood in de strijd te zoeken. Dönitz was voor alles een militair. Zijn eerbied en prestaties lagen in dat vlak en het was vanuit die mentaliteit dat hij het nationaal-socialisme en de Führer met vreugde had

uiteraard vanuit zijn eigen mentaliteit: Hitler zocht de heldendood en maakte het daardoor hem, Karl Dönitz, mogelijk over te gaan tot beëindiging van de zinloos geworden strijd. Van de weinig soldateske zelfmoord hoorde hij pas later.

Aan een algehele capitulatie op een zelfde moment dacht Dönitz op dat ogenblik niet, ook al was hij vanzelfsprekend op de hoogte met de formule van de *unconditional surrender*. Tijdens het Ardenenoffensief hadden de Duitsers beslag weten te leggen op documenten met betrekking tot de verdeling van Duitsland in bezettingszones en sindsdien spookte de demarcatielijn tussen het door de Russen ge-

gen en zullen wij moeten doorgaan met strijden,' Nog dezelfde dag werkte Dönitz zijn plannen verder uit. Legereenheden ter grootte van ongeveer een *Heeresgruppe* zouden op zijn aanwijzing tot capitulatie overgaan, voor zover zij zich tegenover de westelijke geallieerden bevonden. Toen in de loop van 2 mei bleek dat de Britten al in Lübeck waren (Dönitz had zijn hoofdkwartier inmiddels naar Flensburg overgebracht) en de Amerikanen tot grote verrassing van de Duitsers over de Elbe heen naar de Oostzee waren doorgestoten, dwars door de zogenaamde Russische zone heen, viel iedere reden weg om in het noordwestelijke gebied nog door te vechten. Dönitz besloot zich tot Montgomery te richten, die hij minder po-

steriële carrière al in het laatste kabinet vóór de *Machtübernahme* in 1933 was begonnen en dank zij een combinatie van goede vakkennis wat betreft financiën en een volstrekt onbenul op politiek gebied alle lotgevallen van het Hitlerregime zonder kleerscheuren had overleefd, achtte zich aanvankelijk voor de functie ongeschikt, aangezien hij naar zijn zeggen een '*ministre étranger aux affaires*' was, maar liet zich tenslotte, onder meer door Speer, overreden het ambt op zich te nemen. Daarna ging Dönitz er pas toe over andere ministers te benoemen. Alleen een compleet kabinet zou uitdrukking geven aan de continuïteit van het Duitse bestuur en zou — zolang de bezettende machten het toelieten — kunnen zorgdragen voor een zo vlot mogelijke overgang naar een toestand van orde en rust. Tussen 3 en 5 mei ontstond zodoende een *Geschäftsführende Reichsregierung*, een soort zakenkabinet onder voorzitterschap van Krosigk, waarin Speer een belangrijke plaats innam en waarin onder meer ook Dr. Franz Seldte zitting nam, die evenals Krosigk vanaf het begin tot Hitlers kabinet had behoord (als *Reichsarbeit- und Sozialminister*), nadat hij tijdens de Republiek van Weimar door de oprichting van de *Stahlhelm* al van een goede nationale gezindheid had blijk gegeven. De leidende nazi's kwamen er niet aan te pas. Voor een groot deel verbleven zij in het zuiden of waren zij, zoals Bormann, verdwenen. Maar afgezien daarvan wilde Dönitz niets van doen hebben met lieden die zich in zijn ogen gecompromitteerd hadden met de minder aangename zijden van de partij. Himmler was door Dönitz al in de avond van 30 april naar zijn hoofdkwartier geroepen. Hij verscheen met zes lijvige SS'ers, maar trof bij aankomst een wachtcommando aan van eveneens uit de kluiten gewassen *U-Boot*-mannen, die iedere greep naar de macht zouden verhinderen. Dönitz had onder zijn papieren bovendien een ontgrendelde revolver klaar liggen. Himmler liet het echter niet tot handtastelijkheden komen. Hij verklaarde zich bereid tweede man onder de admiraal te worden, hetgeen Dönitz met vage algemeenheden beantwoordde. In de dagen daarna gaf de *Reichsführer* zich over aan de dolste fantasieën over zijn toekomstige positie bij Eisenhower en Montgomery, tot Dönitz hem op 6 mei meedeelde dat op zijn diensten geen prijs meer werd gesteld. Daarna bleef hij niettemin in de buurt van de regering rondhangen, tot hij tenslotte nog onverwacht onderdook en verdween. De regering werd intussen ook na 5 mei met ministers en staatssecretarissen uitgebreid, tot de arrestatie op 23 mei aan het schimmenspel een einde maakte.

Nadat op 5 mei de gedeeltelijke capitulatie in het bereik van Montgomery was ingegaan, begon Von Friedeburg onderhandelingen met Eisenhower over verdere capitulaties van dergelijke aard. Ver kwam hij daarmee niet en in de ochtend van 6 mei berichtte hij Dönitz dat er geen andere keus was dan tussen het voortzetten van de strijd op alle fronten of een algehele, gelijktijdige capitulatie. Aangezien *Generaloberst* Jodl zich bij de beraadslagingen in Flensburg het felst tegen een totale overgave verzette, werd hij naar Reims gezonden om Eisenhower te bewegen tot een zogenaamde *Stufenkapitulation*. Toen echter ook Jodl meld-

claimde gebied en de westelijke zones door het hoofd van de leidende militairen. Zodra hij belast werd met de leiding van het Derde Rijk, besloot Dönitz dan ook, zo spoedig als de situatie aan de fronten het toeliet, tot gedeeltelijke capitulatie over te gaan, en wel in het westen. Daarna zou men naar zijn schatting acht tot tien dagen nodig hebben om een zo groot mogelijk gedeelte van de *Wehrmacht* en de vluchtelingen uit het oosten voorbij de demarcatielijn te halen. Pas daarna kon er sprake zijn van een algeheel neerleggen van de wapens. In zijn radiorede van 1 mei maakte Dönitz dit voornemen in grote trekken bekend: 'Het is mijn eerste taak Duitse mensen te redden van de vernietiging door de opdringende bolsjewistische vijand. In zoverre en zolang als het bereiken van dit doel door de Britten en Amerikanen zal worden verhinderd, zullen wij ons ook tegen hen verder moeten verdedi-

Op 23 mei 1945 hoorden Jodl, Dönitz en Von Friedeburg (v.l.n.r.) van de geallieerden dat zij zich als gevangenen moesten beschouwen.

litiek geëngageerd vond dan Eisenhower. In de ochtend van 3 mei kwam een Duitse delegatie onder leiding van *Generaladmiral* Hans Georg von Friedeburg door de Britse linies.

In de eerste uren na zijn machtsaanvaarding overwoog Dönitz de regering te beperken tot het absolute minimum dat nodig was om de lopende zaken af te wikkelen: hijzelf en een minister van buitenlandse zaken. Voor deze functie vond hij op 2 mei na het nodige aandringen Schwerin von Krosigk bereid, die evenals verscheidene andere ministers en staatssecretarissen al enige dagen in zijn omgeving verbleef en door allerlei raadgevingen een goede indruk had gemaakt. Krosigk, die zijn mini-

de dat Eisenhower onverbiddelijk was, moest Dönitz wel besluiten hem volmacht te geven voor de ondertekening van de papieren, waarbij het Duitse Rijk aan de geallieerden werd overgegeven. Het OKW, dat na 13 mei door Jodl werd geleid, aangezien Keitel door de geallieerden gevangen was genomen, was nu verantwoordelijk voor de afwikkeling van de capitulatie. De regering stond voor de keus zichzelf op te heffen of door te gaan. Terwijl Speer aandrong op het eerste, was het vooral Krosigk die continuïteit voorstond, aangezien anders iedere garantie voor een zekere orde in de Duitse aangelegenheden zou verdwijnen. Vanuit deze gedachtengang hield Dönitz voor de laatste maal een radiorede, die op 8 mei

dienst werd ingericht voor het beluisteren van radiouitzendingen; dat een van Hitlers Mercedes-wagens diende om Dönitz van zijn huis naar het vijfhonderd meter verder gelegen 'regeringsgebouw' te vervoeren en hoe een fotograaf uit het atelier van Heinrich Hoffman opdook om het kabinet bij het werk te vereeuwigen. In het nabijgelegen schip 'Patria' huisde de *SHAEF Control Party of OKW*, die vele uren besteedde aan het confereren met het Duitse opperbevel, dit met de bedoeling de ingewikkelde gang van zaken bij de afwikkeling van de overgave zo goed mogelijk te laten verlopen. Het was intussen wel gebleken dat Dönitz in vrijwel de gehele *Wehrmacht* gezag had, ook al hadden de militairen na de dood

Het kabinet hield intussen zijn bijeenkomsten in het regeringsgebouw, een garnizoensbureau in Flensburg-Mürwik, waar Britten en Amerikanen ongevraagd en ongegeneerd in en uit liepen. Achteraf kan men zich hoogstens verbazen over de futiliteit van de werkzaamheden waartoe deze nazaten van het inmiddels ten grave gedragen Derde Rijk zich nog hebben gezet. Discussies of men zich niet beter op het oosten had kunnen richten, nu de westelijke bezettingsmachten zo hard optraden en de Russen in hun zone onverwacht vriendelijk leken te zijn en met de herbouw veel meer ernst maakten. Een heftig gesprek over de vraag wie men tot *Kirchenminister* zou benoemen. Iedere ochtend kabinetszittingen, die door de minister

Nog op de dag van hun arrestatie werden de leden van de regering-Dönitz per vliegtuig afgevoerd naar Mondorf-les-Bains (Luxemburg).

van Hitler geen eed op hem afgelegd. De verhoudingen tussen de geallieerde commissie en haar Duitse tegenspelers van het OKW waren correct. Churchill schreef in dit verband op 14 mei aan het Britse ministerie van buitenlandse zaken dat men zich niet zo moest opwinden over het feit dat een Duitse generaal van het OKW nog bevelen kon geven. 'De bevelen schijnen de Duitsers precies dat te laten doen, wat wij willen dat zij doen' en 'Ik weet niets van Dönitz en hij interesseert me niet. Misschien is hij een oorlogsmisdadiger. (...) De vraag voor ons is of hij het in zijn macht heeft de Duitsers ertoe te krijgen hun wapens neer te leggen en snel over te dragen, zonder verder verlies van levens.'

voor voedselvoorziening met enige flessen sterke drank werden opgeluisterd. Speer merkte sarcastisch op dat het wel leek of 'Rijkskanselier' Krosigk alle kabinetszittingen die in de afgelopen jaren niet hadden plaatsgevonden, in korte tijd wilde inhalen. Het was een belachelijke, maar ongevaarlijke vertoning en zo zullen de geallieerden het ook wel hebben opgevat, tot Dönitz met politieke adviezen kwam die bij de westelijke bezetters de gal deed overlopen.

De voorzitter van de controlecommissie, generaal Lowell W. Rooks, moet al snel de kloof hebben gezien tussen de geallieerde opvatting, dat Dönitz niets meer was dan een vertegenwoordiger van het OKW en er van een Duitse regering geen sprake kon zijn, en Dönitz' idee, dat het land alleen door een eigen regering — voorlopig die van hem — kon worden gere-

omstreeks het middaguur door de zenders Flensburg, Kopenhagen en Oslo werd uitgezonden. In deze toespraak maakte hij echter tegelijk duidelijk dat noch hij, noch het Duitse volk, maar de bezettende machten zouden uitmaken wat er van de *Geschäftsführende Reichsregierung* zou worden.

Voorlopig lieten Britten en Amerikanen haar begaan, omdat zij wellicht van nut kon zijn bij het opvangen van de immense problemen waarvoor zij zich gesteld zagen. Dönitz hield ook in letterlijke zin een zekere speelruimte. Weliswaar was Montgomery bij de capitulatie aan zijn front niet ingegaan op de Duitse 'eis' om een 'Enklave' vrij te houden voor regering en OKW, maar in de praktijk lieten de Britse troepen een klein gebied in Flensburg-Mürwik onbezet, terwijl de Duitsers zelfs eigen wachtposten mochten opstellen. Speer bericht in zijn memoires dat een complete inlichtingen-

geerd. Op verzoek van Rooks kwam Robert Murphy, Eisenhowers adviseur voor politieke zaken, naar Flensburg om zelf Dönitz uit te horen. Toen de Duitser daarbij zijn gesprekspartners waarschuwde voor het dreigende bolsjewistische gevaar, was de maat vol. Het onderhoud vond plaats op 17 mei. In de avond van dezelfde dag arriveerde een Russische commissie om aan de controle deel te nemen, maar toen hadden Murphy en Rooks al een aanbeveling aan Eisenhower verzonden om tot arrestatie van de Duitse militairen en 'ministers' over te gaan. Eisenhower antwoordde dat hij een en ander met de Russen moest bespreken, maar dat men wel alles voor de gevangenneming moest gereed maken.

Op 17 mei begon de Sowjetunie echter al met een felle perscampagne tegen de regering-Dönitz. Op 23 mei werden Dönitz, Jodl en Von Friedeburg bij de commissie ontboden, waarbij hun werd meegedeeld dat zij en de overige Duitsers in de enclave in gevangenschap zouden worden afgevoerd. In Mürwik zorgden intussen Britse strijdkrachten voor omsingeling en arrestatie, waarbij de Duitsers ten overstaan van vertegenwoordigers van de pers aan vernederingen werden blootgesteld. Dezelfde dag nog werden de gevangenen overgebracht naar Mondorf-les-Bains in Luxemburg. De regering van drieëntwintig dagen had door de gevangenneming van haar leden opgehouden te bestaan.

Op 5 juni schreef Churchill aan Montgomery dat hij weinig waardering kon opbrengen voor de wijze waarop de arrestatie verlopen was, en het feit dat daarbij een onderdeel was gebruikt van een Britse pantserdivisie. Op dezelfde dag ondertekenden de vertegenwoordigers van de Verenigde Staten, de Sowjetunie, Engeland en Frankrijk in Berlijn een verklaring, waarin werd vastgesteld dat er geen centrale Duitse regering bestond en dat de vier mogendheden alle macht in Duitsland zouden uitoefenen. Zo kwam een einde aan iedere illusie over een Duitse regering, die een waarborg had moeten zijn voor voortzetting van wat in de voorafgaande jaren kort en duidelijk was aangeduid met de term *Das Reich*.

NET TE LAAT

De avonduitzending van Radio Oranje op vrijdag 4 mei 1945 droeg een normaal karakter. De voorbereiding was routinewerk geweest. Speciaal de vrijdagavondprogramma's boden in de regel geen complicaties: sinds Radio Oranje eind juli 1940 van start gegaan was, was die uitzending (die, als alle andere, maar één kwartier duurde, of, om precies te zijn: veertien minuten en veertig seconden) geheel of nagenoeg geheel in beslag genomen door het zogenaamde buitenlands weekoverzicht: een samenvatting van wat zich in die week aan ontwikkelingen in de oorlog had voorgedaan. Ik was van meet af aan de spreker van dat overzicht geweest; de tekst was tot eind 1942 geschreven door dr. M. van Blankenstein, nadien door mijzelf.

Op vrijdag 4 mei had ik het bij de voorbereiding niet moeilijk: er was een overvloed aan nieuws, en het was allemaal (afgezien van enkele kleine politieke donkere wolkjes aan de horizon) even gunstig.

Wat een week lag achter de rug! 'Maandag', zo begin ik, 'het einde van Mussolini. Dinsdag de dood van Hitler. Woensdag de val van Berlijn en de capitulatie van de Duitsers in Italië. Donderdag de verovering van Hamburg. Vrijdag de overgave van Kiel en de bezetting van de Brenner... Dit is de definitieve, dit is de opperste ineenstorting, dit is het einddoel waarvoor meer dan vijf jaar is gezwogen en geofferd.'

Maar wat stond er in het westen van Nederland te gebeuren?

Ik wist dat met Seyss-Inquart onderhandeld was. Ik wist dat die onderhandelingen geleid hadden tot grote spanningen met de georganiseerde illegaliteit. Ik wist dat het zenden van voedsel naar de hongerprovincies op gang gekomen was. De Duitsers hadden evenwel in het westen des lands nog niet gecapituleerd. Anders gezegd: het bericht 'Heel Nederland is bevrijd' liet nog op zich wachten—en ik wist, toen ik mijn overzicht op die vrijdag voorbereidde en het 's avonds uitsprak: dat is eigenlijk het enige bericht waar de mensen in bezet gebied die nog naar de radio kunnen luisteren, op zitten te wachten; Berlijn, Hamburg, Kiel en de Brenner interesseren hun niet—hun gedachten zijn bij Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht en andere plaatsen in West-Nederland. Daar kon

ik niets over zeggen—geen woord tekst, geen woord commentaar.

Er was geen nieuws.

Om acht uur vijftien begon onze uitzending, ergens in de catacomben van Bush House bij de Theems, waar de BBC sinds 1941 haar European Service gevestigd had; Radio Oranje genoot er gastvrijheid voor de uitzendingen. Acht uur negenentwintig veertig seconden: we waren off the air. Ik pakte mijn papieren bijeen, wisselde nog een paar woorden met collega Henri Sandberg, die als omroeper had gefungeerd, en met onze regisseur Hans van Stuwe, en ging naar boven om mijn jas te pakken. Nauwelijks had ik de regelkamer verlaten of ik botste tegen een opgewonden Belgische collega aan, die me omhelsde:

'De Jong, gefeliciteerd!'

'Wat is er?'

'Jullie zijn vrij! De Moffen hebben gecapituleerd!'

'In Nederland?'

'Nee, overal: in heel West-Europa.'

'Hoe weet je dat?'

'Officieel! Uit het hoofdkwartier van Monty!' Ik stond als aan de grond genageld. Hoe was het in godsnaam mogelijk dat ik dat bericht, dat voor ons land van zo immens belang was, niet gekregen had? Even over achten was het nog niet in de newsroom binnengekomen, want daar was ik, vóór ik on the air ging, voor alle zekerheid nog even naartoe geweest. Maar als het om kwart over acht binnengekomen was, had de newsroom onze regelkamer toch kunnen waarschuwen!

Ik was des duivels—des duivels omdat (zo voel je dat op zulk een moment) het bericht waar je vijf jaar lang reikhalzend naar had uitgezien, je nét ontgaan was. De Belgen waren de eersten die het brachten. De ezels van de newsroom! Ik snelde naar boven. In de volle newsroom schalden me de felicitaties tegemoet; flessen stonden er op de tafels, sommige nog niet leeg. Mijn verwijten maakten weinig indruk. 'Sorry, old chap—we just forgot.' 'Jullie hadden verdomme dat bericht toch naar beneden door kunnen telefoneren!' 'You're right, sorry, old chap—have a glass!' 'Go to hell!' Radio Oranje had, dacht ik, een afgrijselijk figuur geslagen: even voor half negen en we zeggen niets—half negen en de Belgen maken bekend dat de Duitsers gecapitu-

leerd hebben. Daar hebben wij niets over gezegd—hoe zouden de luisteraars in bezet gebied daar een touw aan kunnen vastknopen?

De enige troost, maar een heel schrale, was dat ik mijzelf niets te verwijten had.

Een paar dagen later ben ik nog eens rustig over het gebeurde gaan na denken. 'Stel je nu eens voor', zei ik tegen mezelf, 'dat Sandberg of Van Stuwe, terwijl je je overzicht zat voor te lezen, in de studio naar binnengestormd was met een papiertje waarop stond: de Duitsers in Noordwest-Europa hebben gecapituleerd—wat had je dan gedaan?'

Ik trachtte me in die denkbeeldige situatie in te leven.

Acht maanden tevoren, begin september 1944, had de Londense radio in bezet gebied de grootste verwarring gewekt met het onjuiste bericht dat Breda bevrijd was. 'Dolle Dinsdag' was het gevolg geweest. Wel was dat bericht niet uit de koker van Radio Oranje gekomen, maar één ding stond voor ons vast: dat nooit meer! We hadden besloten, berichten die tot geweldige explosies in bezet gebied konden leiden, alleen in onze programma's op te nemen als we ze gechecked en nóg eens gechecked hadden. We waren door deze ervaring extra voorzichtig geworden.

Terecht.

Had nu Sandberg of Van Stuwe voor me gestaan met dat papiertje, dan had ik de beslissing moeten nemen: uitzenden of niet uitzenden. Er zou zich, stelde ik me voor, de volgende razendsnelle dialoog ontwikkeld hebben (terwijl de microfoon even uitgeschakeld was):

'Hoe kom je aan dat bericht?'

'Van de newsroom.'

'Is het officieel?'

'Ik denk van wel.'

'Heb je het gechecked?'

'Nee, natuurlijk niet: het komt van boven.'

'Maar waar hebben ze het boven vandaan?'

'Damn it—dat weet ik niet.'

'Dan zend ik het niet uit.'

Ik was er wel zeker van: zo zou ik gereageerd hebben als op dat moment mijn wens in vervulling gegaan was.

Misschien is het voor mij persoonlijk maar goed geweest dat het bericht waar wij allen zo naar haakten, me juist niet op tijd bereikt heeft...

L. de Jong